

HUKUK MUHAKEMELERİ KANUNU'NUN TÜRK MAHKEMELERİNİN MİLLETLERARASI YETKİSİNE ETKİSİ

THE EFFECT OF NEW CIVIL PROCEDURE LAW ON THE INTERNATIONAL JURISDICTION OF TURKISH COURTS

Ceyda SÜRAL*

Özet: Hukuk Muhakemeleri Kanunu 1.10.2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisine ilişkin Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun md. 40, iç hukukun yer itibariyle yetki kurallarına atıf yapmaktadır. Bir davada HMK uyarınca yer itibariyle yetkili bir mahkeme mevcut değilse, Türk mahkemelerinin o dava için milletlerarası yetkisi de yoktur. Bu çalışmada, HMK'nın yetkiye ilişkin hükümlerinin Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi bakımından doğuracağı sonuçlar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hukuk Muhakemeleri Kanunu, Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, Milletlerarası Yetki, Genel Yetki, Özel Yetki, Yetki Sözleşmesi, Derdestlik, İhtiyati Tedbir, İhtiyati Haciz

Abstract: The Civil Procedure Law entered into force on October 1, 2011. Article 40 of the Private International and Procedural Law, which governs the international jurisdiction of the Turkish courts, refers to domestic jurisdiction rules. If there is no competent court for a case according to domestic jurisdiction rules, then the Turkish courts do not have international jurisdiction in that case. In this study, the consequences of the jurisdiction rules of the Civil Procedure Law on the international jurisdiction of Turkish courts are examined.

Keywords: Civil Procedure Law, International Private and Procedural Law, International Jurisdiction, General Jurisdiction, Special Jurisdiction, Choice of Forum Agreements, Lis Pendens, Provisional Measures, Provisional Attachment

* Yrd. Doç. Dr., Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Uluslararası Özel Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Giriş

4 Ekim 1927 tarihinde yürürlüğe giren 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu¹ (HUMK), İsviçre'nin Neuchatel Kantonu'na ait 1925 tarihli Medeni Usul Kanunu'ndan tercüme edilerek alınmıştır. HUMK, yürürlüğe girmesinden itibaren belirli maddelerinin ve belirli kurumların değiştirilmesi biçiminde yaklaşık otuz kez değişikliğe uğramıştır. Bu değişiklikler sonucu ortaya çıkan farklı kavram kullanımları, 2001 tarihli Milletlerarası Tahkim Kanunu² (MTK) ile 2004 tarihli Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun³'un yürürlüğe girmesi, ülkemizde adil yargılanma hakkının sağlanabilmesi ihtiyacı, Neuchatel Medeni Usul Kanunu'nun değişmesi sebepleriyle yeni bir kanun hazırlama gereği doğmuştur⁴. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK), 4.2.2011 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmış ve 1.10.2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

HMK ile iç hukukta yetki konusunda daha sistematik, daha açık bir düzenleme yapılmaya çalışılmıştır⁵.

Yabancılık unsuru içeren bir uyuşmazlığın Türk mahkemelerinde görülmesi için uyuşmazlık ile Türkiye arasında bir bağlantı kurabilmek gerekir. Aksi takdirde, Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisi doğmayacak ve dava Türkiye'de görülemeyecektir. Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisine ilişkin Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun⁶ (MÖHUK) md. 40, iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına atıf yapmaktadır. Dolayısıyla, bir davada HMK uyarınca yer itibarıyla yetkili bir mahkeme mevcut değilse, Türk mahkemelerinin o dava için milletlerarası yetkisi de yoktur⁷. Bir başka

¹ Bu çalışmaya başlamam konusunda beni teşvik eden Sayın Prof. Dr. Hakan PEKCANITEZ'e; çalışmanın taslaklarını okuyarak görüşlerini benimle paylaşan Yrd. Doç. Dr. Ali YEŞİLIRMAK'a ve bu çalışma esnasındaki kıymetli yardımlarından dolayı Arş. Gör. Ekin HACİBEKİROĞLU'na teşekkür ederim. Metnin içeriğinin sorumluluğu elbette yazarına aittir.

R.G. 2/3/4.7.1927 - 622, 623, 624.

² R.G. 5.7.2001 - 24453.

³ R.G. 7.10.2004 - 25606.

⁴ Genel Gerekçe, <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0574.pdf>.

⁵ Genel Gerekçe, <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0574.pdf>.

⁶ R.G. 12.12.2007 - 26728.

⁷ Ergin Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, Beta, Yenilenmiş 19. Bası, İstanbul 2011, s. 440; Ergin Nomer, *Milletlerarası Usul Hukuku*, Beta, İstanbul 2009, s. 87 (Usul); Baki

deyişle, HMK'da düzenlenen yetki kuralları Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisini de tayin etmektedir. Bu sebeple, HMK hükümleri Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin tayininde önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, HMK'nın yetkiye ilişkin HUMK'tan farklı düzenlenen hükümlerinin Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi bakımından doğuracağı sonuçlar incelenmiştir.

1- Genel Yetki

a. Genel Yetkili Mahkeme

Genel yetkili mahkeme, genel yetki kuralına göre, kesin yetkili olarak belirlenmiş mahkemeler dışında bütün davalar için yetkili kılınan mahkemedir⁸. HUMK düzenlemesindeki genel yetki kuralına göre genel yetkili mahkeme, kanunda aksine bir hüküm bulunmadıkça her davanın açıldığı tarihte Türk Medeni Kanunu⁹ (MK) gereğince davalının yerleşim yeri sayılan yer mahkemesi olarak belirlenmişti (HUMK md. 9). HMK'da, genel yetkili mahkemenin davalının, davanın açıldığı tarihteki yerleşim yeri mahkemesi olduğunu kabul etmiştir. Genel yetkili mahkemenin belirlenmesinde davanın açıldığı tarihteki davalının yerleşim yerinin esas alınması ile davalının daha sonra yerleşim yerini değiştirmesi mahkemenin yetkisini etkilemeyecektir¹⁰.

⁸ Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, C.I, Demir Demir, İstanbul 2001, s. 633.
Kuru, s. 381; Saim Üstündağ, *Medeni Yargılama Hukuku*, 7. Baskı, İstanbul 2000, s. 196. Avrupa Birliği'ne üye ülkeler bakımından yabancılık unsuru içeren hukuki ve ticari konularda üye devletlerin milletlerarası yetkisi 44/2001 nolu 22 Aralık 2000 tarihli Hukuki ve Ticari Konularda Yargı Yetkisi ve Yargı Kararlarının Tanınma ve Tenfizine İlişkin Tüzük (Brüksel I Tüzüğü) ile düzenlenmektedir. Tüzük md. 2 uyarınca, herhangi bir üye ülkede ikamet eden kişilere karşı, vatandaşlıkları ne olursa olsun, bu üye devletin mahkemelerinde dava açılır. Brüksel I Tüzüğü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ata Sakmar/Nuray Ekşi, "Hukuki ve Ticari Konularda Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında AB Konsey Tüzüğü", Prof. Dr. Ergin Nomer'e Armağan, MHB, Y. 22, 2002; Bahadır Erdem, "Medeni ve Ticari Hukuk Davalarında Mahkemelerin Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin Avrupa Konseyi Tüzüğü", Ünal Tekinalp'e Armağan, C. II, 2003; Burkhard Hess/Thomas Pfeiffer,/ Peter Schlosser, *The Brussels I-Regulation (EC) No 44/2001*, Verlag C.H. Beck, 2008.

⁹ R.G. 8.12.2001 - 24607.

¹⁰ İlhan Postacıoğlu, *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, İstanbul 1975, s. 150-151; Kuru, s. 384; Yavuz Alangoya/ Kamil Yıldırım/Nevhis Deren Yıldırım, *Medeni Usul Hukuku Esasları*, Beta, 7. Bası, İstanbul 2009, s. 89; Hakan Pekcanites/ Oğuz Atalay/

Genel yetkili mahkemenin, davalının yerleşim yeri mahkemesi olarak kabul edilmesinin sebebi, mahkemeden kendi lehine karar verilmesini talep eden davacının talebinin haklılığı kesin olarak belirlenmediği için davalının yerleşim yerinde davayı açması gerekliliğidir¹¹.

HMK md. 6 düzenlemesinde, MK ile paralellik sağlanması bakımından "ikametgâh" yerine "yerleşim yeri" kavramı kullanılmıştır. Yerleşim yeri, MK md. 19/I'de, bir kimsenin sürekli kalma niyetiyle oturduğu yer olarak belirtilmiştir. MK'da yer alan düzenleme uyarınca yerleşim yerinin belirlenmesi için objektif unsur olan oturmak fiilinin ve subjektif unsur olan yerleşme niyetinin bulunması gerekmektedir¹².

Bir kimsenin birden fazla yerleşim yeri olamayacağı gibi yerleşim yerinin değiştirilmesi de MK tarafından yenisinin edinilmesine bağlı tutulmuştur (MK md. 19/II ve md. 20/I). Söz konusu düzenlemeler yerleşim yerinin gerekliliği ilkesi ve yerleşim yerinin tekliği ilkesi olarak adlandırılmaktadır¹³.

Yerleşim yerine hâkim olan ilkelerden bir diğeri de yerleşim yerinin zorunluluğu ilkesidir. Bu ilkeye göre herkesin bir yerleşim yeri bulunması gerektiği için, önceki yerleşim yeri belli olmayan ya da yabancı ülkedeki yerleşim yerini terk etmiş fakat henüz Türkiye'de bir yerleşim yeri edinmemiş kişinin yerleşim yeri, halen oturduğu yer olarak kabul edilmiştir (MK md. 20/II)¹⁴. Bu hüküm, yabancı ülkedeki ikametgâhı tayin edilemeyen veya oradaki ikametgâhını terk etmiş ve çoğunlukla da yabancı olan Türkiye'de oturan kişiler açısından geçer-

Muhammet Özkes, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerine Göre Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, 10. Bası, Ankara 2011 (HMK), s. 117.

¹¹ Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, s. 86-87; Pekcanitez/Atalay/Özkes, HMK, s. 116-117.

¹² Kemal Oğuzman/ Özer Seliçi/Saibe Oktay Özdemir, *Kişiler Hukuku*, Filiz Kitabevi, 9. Bası, İstanbul 2009, s. 114-115; Mustafa Dural/Tufan Ögüz, *Türk Özel Hukuku, Kişiler Hukuku*, C:II, Filiz Kitabevi, İstanbul 2010, s. 184; Nuray Ekşi, *Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi*, Beta, 2. Bası, İstanbul 2000 (Yetki), s.84; Ayfer Uyanık Çavuşoğlu, *Türk Milletlerarası Özel Hukukunda Boşanma*, Beta, İstanbul 2006, s. 8; Bülent Çiçekli, "Yabancı Unsurlu Boşanma Davalarında Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi", *ABD*, 2004/1, s. 76.

¹³ Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir, s. 113; Dural/Ögüz, s. 182; Jale Akipek/Turgut Akıntürk, *Türk Medeni Hukuku, Kişiler Hukuku*, 4. Bası, İstanbul 2002, s. 467; Ekşi, Yetki, s. 86.

¹⁴ Dural/Ögüz, s. 183; Uyanık Çavuşoğlu, s. 8.

lidir. Bu kişiler, Türkiye’de ikametgâh tesis etmemişlerse, oturdukları yer ikametgâhları olarak kabul edilir¹⁵.

Genel yetkili mahkeme düzenlemesi açısından HMK ayrıca HUMK’tan farklı olarak davalı gerçek ve tüzel kişinin demek suretiyle, yerleşim yeri kavramının gerçek kişiler dışında tüzel kişiler için de geçerli olduğunu belirtmiştir. Tüzel kişinin yerleşim yeri ise MK md. 51’de düzenlenmiştir. Buna göre, kuruluş belgesinde başka bir hüküm bulunmadıkça tüzel kişinin yerleşim yeri, işlerinin yönetildiği yerdir.

HMK md. 7 uyarınca, davalının birden fazla olması halinde, dava davalılardan birinin yerleşim yeri mahkemesinde açılabilir. O halde, davalılardan birinin Türkiye’de ikametgâhının bulunması halinde, diğer davalılar bakımından da Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi doğacaktır¹⁶.

Ancak, dava sebebine göre davalıların tamamı hakkında ortak yetki taşıyan bir mahkeme varsa davaya o yer mahkemesinde bakılır. Ortak yetkili mahkeme varsa bu mahkemenin yetkisi kesindir ve davanın davalılardan birinin yerleşim yerinde açılması mümkün değildir¹⁷. Örneğin, bir sözleşmeden kaynaklanan uyuşmazlığa ilişkin olarak sözleşmenin ifa yeri mahkemesinde dava açmak gerekecektir. Şu halde, sözleşmenin ifa yeri Türkiye’de değilse ve davalılardan sadece birinin ikametgâhı Türkiye’de ise, Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisi doğacak mıdır? Bu soruya olumlu cevap vermek gerekir. Zira, iç hukukun yetki kuralları başka bir ülkenin mahkemesine yetki atfetmek için değil Türk mahkemesiyle uyuşmazlık arasında bağ kurmak için kullanılır ve davalılardan birinin ikametgâhının Türkiye’de bulunması Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisinin tesisi bakımından yeterli sayılmalıdır. Öte yandan, davacı sırf Türkiye’de dava açabilmek için Türkiye’de ikametgâhı bulunan bir kişiyi davalı göstermişse ve bu durum belirtiler veya başka delillerle anlaşılırsa, mahkeme, ilgili (Türkiye’de ikametgâhı bulunmayan) davalının itirazı üzerine yetkisizlik kararı vermelidir (HMK. md. 7/II).

¹⁵ Aysel Çelikel/Bahadır Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, Beta, Yenilenmiş 10. Bası, İstanbul 2010, s. 491.

¹⁶ Nomer, s. 436; Nomer, Usul, s. 89.

¹⁷ Baki Kuru/Ramazan Arslan/Ejder Yılmaz, *Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, 22. Baskı, Ankara 2011, s. 139; Pekcanitez/Atalay/Özekes, HMK, s. 118.

b. Türkiye'de Yerleşim Yerin Bulunmaması Halinde Yetki

i. Türkiye'de Mutad Meskeni Bulunan Yabancı Gerçek Kişiler

Davalının yerleşim yeri belli değilse, HUMK hükümlerine göre davaya davalının Türkiye'de son defa oturduğu yer mahkemesinde bakılacaktı (HUMK md. 9/II). HMK sisteminde ise Türkiye'de yerleşim yeri bulunmayanlar hakkında genel yetkili mahkeme, davalının Türkiye'deki mutad meskeninin bulunduğu yer mahkemesi olarak kabul edilmiştir (HMK md. 9).

Belirtmek gerekir ki, anılan yetki kuralı sadece gerçek kişilere karşı açılacak davalar bakımından geçerlidir. Zira, tüzel kişinin oturduğu bir yerden ya da mutad meskeninden söz edilemez.

Son defa oturulan yer kavramı fiili bir kavram olduğundan bunun tespit edilmesinde herhangi bir zorlukla karşılaşılmayacaktır. Ayrıca, davalının dava açıldığı anda Türkiye'de oturması da gerekmez; daha önceki herhangi bir dönemde Türkiye'de oturmuş olması yeterlidir¹⁸. HMK ile getirilen mutad mesken kavramı ise hukuki bir kavramdır. Mutad mesken kavramı HMK'da tanımlanmamıştır. Son defa oturulan yer yerine mutad mesken kavramının tercih edilmesinin sebebi de kanun gerekçesinde açıklanmamıştır.

Mutad mesken kavramı devletler özel hukukunda ikametgâhın tespitinin yarattığı sorunları ortadan kaldırmak için ortaya atılmış bir kavramdır¹⁹. İkametgâhtan farkı subjektif unsur olan yerleşmek niyetinin aranmaması²⁰ ve sakin olunan yerden farkı²¹ da bir yerde bulunmanın makul bir süreyi içermesidir. Bu makul süre, ilgilinin sosyal ve

¹⁸ Kuru, s. 409.

¹⁹ Thalia Kruger, *Civil Jurisdiction Rules of The EU and Their Impact on Third States*, Oxford University Press, 2008, s. 73. İsviçre Milletlerarası Özel Hukuk Kanunu md.20/1/b'de de mutad mesken kavramı, başlangıçta bu süre sınırlı olsa bile, kişinin belirli bir süre için yaşamakta olduğu yer olarak tanımlanmıştır.

²⁰ Işıl Özkan, *Devletler Özel Hukukunda İkametgâh, Mutad Mesken ve İşyeri Bağlama Noktalarının Yeniden Değerlendirilmesi*, Naturel Yayıncılık, Ankara 2003, s. 34.

²¹ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu E.2007/2-331 K.2007/332 sayılı 6.6.2007 tarihli kararında, MK md. 168 ve HUMK md. 9/III anlamında yetkili mahkemenin belirlenmesinde kullanılan ikametgâh kavramının anlamına ilişkin olarak "Yerleşim yeri kendine özgü hukuki bir kavramdır. Kanun koyucu isteseydi, bunun yerine mutad mesken, sakin olunan yer, oturulan yer gibi yerlerde de dava açılmasına izin verirdi" ifadelerini kullanmıştır. Bu ifadelerden Yargıtay'ın da bu kavramlar arasında fark gördüğü sonucuna varmak mümkündür. (Hukuktürk)

ekonomik ilişkilerini orada gerçekleştirmesine yetecek uzunlukta olmalıdır²². O halde, mutad mesken kavramı, kişinin yerleşmek niyetiyle olmasa da sosyal ve ekonomik ilişkilerinin ağırlık merkezini teşkil etmesine²³ yetecek belirli bir süredir oturduğu yeri ifade etmektedir.

HMK sisteminde, Türkiye’de ikametgâhı bulunmayan yabancı bir gerçek kişiye karşı açılacak davalarda yabancıların dava açıldığı esnada Türkiye’de bir mutad meskeni olup olmadığının tespit edilmesi gerekecektir. Bu tespit Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisini tayin edeceğinden mutad mesken kavramının iç hukuk bakımından ne anlama geldiğinin önemi yoktur. Burada, devletler özel hukuku bakımından kabul edilen mutad mesken tanımı kullanılmalıdır. O halde, örneğin buraya birkaç günlüğüne gelen bir turiste ya da bir dönem için gelmiş bir Erasmus öğrencisine karşı Türkiye’de dava açılamaz. Ancak, Türk kültürünü tanımak amacıyla üniversite eğitimini Türkiye’de yapmaya karar verip burada en az 3 yıl kalmayı planlayan bir yabancıların Türkiye’de mutad meskeni vardır diyebiliriz.

Elbette HUMK sisteminde kullanılan son oturlan yer kavramı daha geniş bir kavramdır; zira, daha kısa süreli oturmaları da kapsadığı gibi, dava açıldığı esnada halen Türkiye’de oturmayı da gerektirmez. Ancak, aşağıda açıklandığı üzere, gerçek kişi yabancıya karşı açılacak malvarlığına ilişkin davaların uyuşmazlık konusu malvarlığı unsurunun bulunduğu yerde; Türk vatandaşlarının kişi hallerine ilişkin davaların da Türkiye’de açılması mümkündür. O halde, HMK değişikliği ile “son oturlan yer” yerine “mutad mesken” kavramının kullanılması neticesinde kime karşı dava açılmayacaktır? Belli bir süre Türkiye’de oturmuş olup artık ülkeyi terk etmiş olan yabancılarla karşı mal davası açılmayacak ya da artık Türkiye’de oturmeyen yabancı çiftin boşanma davası da Türkiye’de görülemeyecektir. İlk halde, ortaya çıkabilecek tebligat sorunlarının yanı sıra ülkede kısa süre için kalan ve/veya artık terk etmiş olan yabancıya karşı malvarlığına ilişkin bir dava açılması halinde, bu kişinin Türkiye’de malvarlığı bulunması ihtimalinin düşüklüğü dikkate alınarak kendisine karşı elde edilen kararın icrası mümkün olmayacaktır. İkinci hal Türk

²² Cheshire, North&Fawcett, *Private International Law*, Oxford Universtiy Press, 14th Edition, 2008, s. 187-188; Ekşi, Yetki, s. 91-92.

²³ Nomer, s. 118.

mahkemesini ilgilendirmemektedir. O halde, HMK değişikliğinin Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisini her halde daralttığını ve Türk vatandaşları açısından olumsuz bir sonuca yol açtığını söylemek mümkün değildir.

ii. Malvarlığı Haklarına İlişkin Davalar

HUMK md. 16, Türkiye'de yerleşim yeri olmayanlara karşı açılacak mal davalarının Türkiye'de sakin oldukları yerde ve bunlar Türkiye'de sakin değilse malının, ihtilafli şeyin veya varsa teminatının bulunduğu yerde açılabileceğini düzenlemiştir.

Malvarlığının türü veya değeri konusunda bir belirleme olmadığından, her türlü taşınır mallar ile üçüncü kişilerdeki alacaklar da malvarlığının kapsamında sayılmaktadır. Üçüncü kişilerdeki alacakların bulunması halinde yetkili mahkeme üçüncü kişinin yerleşim yeri mahkemesidir²⁴. Davalının üçüncü kişideki alacağı için Türkiye'de bir teminatının bulunması durumunda da, davalıya karşı teminatın bulunduğu yer mahkemesinde dava açma imkânı HUMK md. 16 ile kabul edilmiştir.

Tarafların vatandaşlığını ve yabancı ülkede bulunan davalının ikametgâhını dikkate almaksızın doğrudan doğruya malvarlığına bağlı olarak tesis edilen milletlerarası yetki, aşkın yetki²⁵ oluşturmaktadır. Kanunun malvarlığının değeri yönünden bir alt sınır çizmemiş olması karşısında HUMK md. 16 da bir aşkın yetki kuralı olarak kabul edilebilir²⁶. Mahkemenin yetkisinin aşkın yetkiye dayanması, ilgili mahkeme kararının yabancı ülkelerde tanınmasına engel teşkil edebilir²⁷.

²⁴ Necip Bilge/Ergun Önen, *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri*, Sevinç Matbaası, 3. Baskı, Ankara 1978, s. 196; Kuru, s. 408; Bilge Umar, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, Yetkin Yayınları, Ankara 2011, s. 39; Hakan Pekcanitez/Oğuz Atalay/Muhammet Özeker, *Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, 9. Bası, Ankara 2010 (Medeni Usul), s. 121.

²⁵ Aşkın yetki hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Nuray Ekşi, "Devletler Özel Hukukunda Aşırı Yetki Kuralları", *Selahattin Sulhi Tekinay'ın Hatırasına Armağan*, İstanbul 1999; Ekşi, Yetki, s. 50-59; Esra Dardağan, *Milletlerarası Usul Hukukunda "Aşkın Yetki" Kavramı*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2005.

²⁶ Nomer, s. 438-439; Nomer, Usul, s. 91.

²⁷ Brüksel I Tüzüğü md. 3/2, belirli aşkın yetki kurallarını akit devletler arasında yürürlükten kaldırmıştır. Tüzük md. 35/1 ve 72 uyarınca, akit devletlerin aralarında daha önceden aksi yönde yapılmış bir antlaşma olmadıkça, mahkemenin aşkın yetki kuralına dayanarak yetkisini tesis etmiş olması bir tenfiz engelidir. Ayrıntılı

HMK, Türkiye’de yerleşim yerinin bulunmaması halinde yetki konusunda getirdiği yeni düzenleme ile HUMK’ta, davalının Türkiye’de son oturduğu yer ve Türkiye’de herhangi bir malı veya teminatı bulunmuyorsa, dava konusu olmayan o malın veya teminatın bulunduğu yerin de yetkili olacağına dair olan hükme yer vermemiştir. Kanun gerekçesinde bunun sebebi, Türk mahkemelerinin vermiş oldukları kararların, yabancı ülkelerde tanınması ve tenfizi gerektiğinde, aşkın yetki gerekçesiyle tanıma veya tenfiz talebinin reddinin engellenmesi olarak ifade edilmiştir²⁸.

Bununla birlikte, diğer özel yetki halleri saklı kalmak üzere, malvarlığı haklarına ilişkin davalar, uyuşmazlık konusu malvarlığı unsurunun bulunduğu yerde açılacaktır (HMK md. 9). Dolayısıyla, bundan böyle yabancı Türkiye’de herhangi bir malvarlığının bulunması kendisine karşı dava açılabilmesi için yeterli olmayacak, yetkiye esas teşkil eden malvarlığının uyuşmazlık konusu ile ilgili olması gerekecektir²⁹. O halde, örneğin, akreditif ile yapılan bir satım sözleşmesinde davanın konusunu oluşturan münazaalı şey (mal bedeli) Türkiye’de bir banka nezdinde açılan akreditif tutarı olacağından³⁰ Türk mahkemesi yetkili olacak; ancak davalının sözleşmesel ilişkiden bağımsız olarak T.C. Merkez Bankası’nda bloke edilmiş parasının olması³¹ Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisinin tesisi için yeterli olmayacaktır.

Kanunda da açıkça ifade edildiği üzere, malvarlığına ilişkin davalar bakımından özel yetki kurallarından faydalanma imkânı bulunmakla birlikte, HMK değişikliği ile Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisi kısıtlanmıştır. HUMK md. 16 hükmünün aşkın yetki kuralı oluşturduğu doktrinde kabul edilmemiştir. Çünkü bu hüküm ilamın icra edileceği yerde davayı açtırmaya yöneliktir. Yetkiyi tesis eden malın değerinin ileride davacıyı tatmin edecek şekilde dava konusunun değeri ile bağlantılı olması aranarak hükmün aşkın yetki kuralı oluş-

bilgi için bkz. Ceyda Süral, *Avrupa Birliği’nde Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi*, Güncel Hukuk Yayınları, İzmir 2007, s. 126-128.

²⁸ Madde Gerekçesi, <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0574.pdf>.

²⁹ Cemal Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, Beta, 4. Bası, İstanbul 2011 (Ticari Akitler), s. 130.

³⁰ Yargıtay 19. Hukuk Dairesi, 24.3.1995, E. 1994/6589, K. 1995/2726.

³¹ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, T.7.4.1978, E. 1977/2-587, K. 1978/308.

turacak şekilde uygulanmasının önüne geçilebilir³². Ayrıca, hüküm sadece yabancılar için düzenlenmemiş olduğundan, hem Türk hem yabancı davalılara karşı kullanılabilir ve bir ülkede malvarlığı edinen kişiler o ülkenin milletlerarası yetkisi ile ilişki içine girmiş olacaktır³³. Burada, malvarlığının bulunduğu yerde dava açılması imkânını tamamen ortadan kaldırmak yerine, malvarlığının değeri yönünden bir sınır çizilerek aşkın yetki endişesini bertaraf etmek daha uygun bir çözüm olacaktır³⁴.

2- Özel Yetki

a. Boşanma ve Ayrılık Davalarında Yetki

i. Genel Olarak

HUMK, boşanma ve ayrılık davalarında yetkili mahkemeyi md. 9/III hükmünde, davacının ikametgâhı veya eşlerin davadan önce son defa altı aydan beri birlikte oturdukları yer mahkemesi olarak belirlemiştir. Boşanma ve ayrılık davalarında yetkili mahkemeye ilişkin düzenleme HUMK'da yer aldığı gibi MK'da da bulunmaktaydı. MK md. 168 düzenlemesine göre ise, boşanma davalarında yetkili mahkeme, eşlerden birinin yerleşim yeri ya da davadan önce son defa altı aydan beri birlikte oturdukları yer mahkemesidir. Böylece HUMK sisteminde boşanma ve ayrılık davalarında yetki konusunda her iki kanunda yer alan düzenlemeler birlikte değerlendirildiğinde, MK'da yer alan yetki kuralının daha yeni ve özel bir hüküm olmasından dolayı boşanma ve ayrılık davalarında yetkili mahkeme MK md. 168'e göre belirlenmekteydi³⁵.

Boşanma ve ayrılık davalarında yetkili mahkemenin MK'da düzenlenmiş olması sebebiyle HMK tekrar bu konuya ilişkin bir hükme kanun içinde yer vermemiştir³⁶. Buna göre, boşanma ve ayrılık davalarında, dava açmak isteyen eşin bağımsız bir yerleşim yerine sahip olması halinde, davayı kendisinin veya eşinin yerleşim yerinde ya da

³² Ekşi, Yetki, s. 58.

³³ Nomer, Usul, s. 91.

³⁴ Nomer, s. 445.

³⁵ Pekcanitez/Atalay/Özekes, Medeni Usul, s. 123.

³⁶ Madde Gereği, <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0574.pdf>.

son defa altı aydan beri eşi ile ortak bir konutta oturmaktaysa o yer mahkemesinde açabilecektir. Eşlerin boşanma davasının açılmasından önce son defa altı aydır birlikte oturdukları yerin, eşlerin fiilen birlikte oturdukları yer olması yeterli sayılmış, yerleşim yeri olma gerekliliği aranmamıştır³⁷.

O halde, eşlerden birinin yerleşim yeri ya da eşlerin son defa altı aydan beri oturdukları ortak konut Türkiye’de ise eşlerin boşanma ve ayrılık davaları bakımından Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi mevcuttur.

ii. Türklerin Kişi Hallerine İlişkin Davalar

Türklerin kişi hallerine ilişkin davalar bakımından milletlerarası yetkili bir Türk mahkemesini daima hazır bulundurmak gayesiyle, MÖHUK, iç hukukun yer itibariyle yetki kurallarına bağlı kalmaksızın, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini bizzat düzenlemiştir³⁸.

MÖHUK md. 41 uyarınca, Türk vatandaşlarının kişi hâllerine ilişkin davaları, yabancı ülke mahkemelerinde açılmadığı veya açılmadığı takdirde Türkiye’de yer itibariyle yetkili mahkemede, bulunmaması hâlinde ilgilinin sakin olduğu yer, Türkiye’de sakin değilse Türkiye’deki son yerleşim yeri mahkemesinde, o da bulunmadığı takdirde Ankara, İstanbul veya İzmir mahkemelerinden birinde görülür.

³⁷ Mustafa Dural/Tufan Ögüz/Mustafa Alper Gümüş, *Türk Özel Hukuku, Aile Hukuku*, C:III, Filiz Kitabevi, 4. Bası, İstanbul 2011, s. 123. Avrupa Birliği’ne üye ülkeler bakımından boşanma ve ayrılık davalarında yetkili mahkeme 2201/2003 nolu ve 27 Kasım 2003 tarihli Nafaka ve Velayet Davalarında Yargı Yetkisi ve Yargı Kararlarının Tanıma ve Tenfizi Hakkında Konsey Tüzüğü ile düzenlenmektedir. Buna göre, boşanma, ayrılık ve evliliğin iptali davalarında eşlerin mutad meskenlerinin bulunduğu, veya eşlerden birinin hala daha orda oturması şartıyla eşlerin son mutad meskenlerinin bulunduğu, veya davalının mutad meskeninin bulunduğu, veya birlikte başvuru halinde, eşlerden birinin mutad meskeninin bulunduğu, veya başvuru tarihinden hemen önce orada en az bir sene oturması şartıyla davacının mutad meskeninin bulunduğu, veya o ülkenin vatandaşı olmak (veya Birleşik Krallık veya İrlanda bakımından buralarda ikamet etmek) ve başvuru tarihinden hemen önce orada en az altı ay oturmak kaydıyla davacının mutad meskeninin bulunduğu; veya her iki eşin de vatandaşı olduğu (Birleşik Krallık veya İrlanda bakımından burada ikametgahlarının bulunması) üye ülke mahkemeleri yetkilidir (Md. 3/1).

³⁸ Nomer, s. 443; Çelikel/Ertem, s. 522; Ekşi, Yetki, s. 153; Çiçekli, s. 68; Uyanık Çavuşoğlu, s. 10; Nuray Ekşi, “Boşanma Davalarında Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi”, *Fasikül Hukuk Dergisi*, Yıl:3, Sayı:20, Temmuz 2011, Ankara, s. 17 (Boşanma).

Kişi halleri, özellikle evlilik, boşanma, vesayet, nesebe ilişkin şahsın hukuku ve aile hukuku meselelerini kapsar³⁹. Dolayısıyla, MÖHUK md. 41 boşanma ve ayrılık davalarında yetkiyi kapsamaktadır.

MÖHUK md. 41, taraflardan sadece birinin Türk vatandaşı olması halinde de uygulama alanı bulacaktır⁴⁰. Ayrıca, ilgili Türk vatandaşının Türkiye'de ya da yurtdışında ikamet etmesi de önem taşımaz⁴¹.

Yabancı ülkede ikamet etmekte olan veya yabancı bir kişiyle evli bulunan Türk vatandaşlarının alacakları boşanma kararlarının yabancı bir ülkede geçerliliği bakımından boşanma davalarını yabancı bir ülke mahkemesinde açmaları da doğaldır. MÖHUK md. 41, Türkiye'de kişi hallerine ilişkin bir davanın görülebilmesini aynı davanın daha önce yabancı bir mahkemede açılmamış olması şartına bağlamıştır. Bir başka deyişle, MÖHUK, Türklerin kişi hallerine ilişkin davalar bakımından milletlerarası derdestliği kabul etmiştir⁴². Dolayısıyla, eşlerden birinin yabancı mahkemede boşanma davası açmasının ardından, diğer eşin Türkiye'de boşanma davası açması halinde, yabancı mahkemede dava açan eşin derdestlik itirazında bulunması mümkündür⁴³.

Derdestlik itirazının niteliği ve hangi şekilde ileri sürüleceği usul hukukuna ilişkin bir konudur ve usul hukuku meselelerine hâkimin hukuku uygulanır⁴⁴. HUMK md. 187/4'te derdestlik itirazı ilk itirazlar arasında sayılmıştır. HUMK uyarınca ilk itirazlar, dava dilekçesinin davalıya tebliğinden itibaren 10 gün içinde ileri sürülecektir (md. 195/I). Bu süre hak düşürücü bir süredir, kanunda belirtilen süre geçtikten sonra ilk itirazlar mahkeme tarafından incelenemeyecektir⁴⁵. Dolayısıyla, HUMK sisteminde ilgili taraf, dava süresinde derdestlik itirazında bulunmadıysa, daha sonra derdestlik itirazında bulunama-

³⁹ Nomer, s. 443; Çelikel/Erdem, s. 518.

⁴⁰ Nomer, s. 443; Çelikel/Erdem, s. 523; Ekşi, Yetki, s. 154; Çiçekli, s. 69; Uyanık Çavuşoğlu, s. 10.

⁴¹ Nomer, s. 443.

⁴² Nomer, s. 445; Çelikel/Erdem, s. 523; Ekşi, Yetki, s. 156; Ekşi, Boşanma, s. 18.

⁴³ Yabancı ülkede açılan davanın kesin olarak karara bağlanmasından sonra Türkiye'de yeniden bir boşanma davası açılması halinde, derdestlik itirazında bulunmak mümkün değildir. Bu durumda ancak yabancı mahkeme kararının tanınması talep edilebilir (Ekşi, Yetki, s. 156; Uyanık Çavuşoğlu, s. 15).

⁴⁴ Nomer, s. 372; Çelikel/Erdem, s. 425; Şanlı, Ticari Akitler, s. 148.

⁴⁵ Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 269; Süha Tanrıver, *Medeni Usul Hukukunda Derdestlik İtirazı*, Adalet Yayinevi, Ankara 2007, s. 100.

yacak; hâkim de davanın yabancı mahkemede de görülmekte olduğunu resen dikkate alamayacaktır⁴⁶. Uygulamada Yargıtay da yabancı derdestlik itirazının ilk itiraz teşkil ettiğine ve davanın başında esasa girilmeden önce ileri sürülmesi gerektiğine⁴⁷ karar vermiştir⁴⁸.

HMK md. 114/1/1 maddesi ile derdestlik itirazı dava şartları arasında sayılmıştır. Dava şartları, davanın esası hakkında inceleme yapılabilmesi için mutlaka gerekli olan şartlardır. Bu nedenle dava şartları, taraflarca her zaman ileri sürülebileceği gibi hâkim tarafından resen gözetilirler⁴⁹. Dolayısıyla, Türk mahkemesinde dava açılmasından önce yabancı mahkemede dava açılmış ise, taraflar bunu her zaman ileri sürebilirler ve hâkim de bu durumu her zaman resen dikkate alabilir. Hâkimin yabancı bir davanın varlığından resen haberdar olması pek rastlanabilecek bir durum değildir. Ancak, taraf derdestlik itirazını davanın ilerleyen aşamalarında ve yabancı mahkemede aynı konuda dava görülmeye devam ederken öne sürerse, Türk mahkemesinin bu itirazı kabul etmesi ve dava şartları oluşmadığından davayı reddetmesi gerekir. Acaba, bu imkân, taraflarca kötü niyetle kullanılabilir mi? Bir başka deyişle, önce Türk mahkemesinin yetkisine itiraz etmeyen tarafın, daha sonra burada olumsuz bir sonuç çıkacağını düşünmesi nedeniyle ya da sırf yargılamayı uzatmak amacıyla ileri sürdüğü derdestlik itirazı dikkate alınacak mıdır? Öncelikle, HMK md. 29/1 ile MK'daki dürüstlük kuralı ilkesi açıkça

⁴⁶ Ziya Akıncı, *Milletlerarası Usul Hukukunda Yetki Sözleşmesine Dayanan Yabancı Derdestlik*, Seçkin, Ankara 2002, s. 39.

⁴⁷ Doktrinde, HUMK md. 187/4'ün yabancı derdestlik itirazları açısından uygulanmasının mümkün olmadığı öne sürülmüştür. Zira, HUMK'da derdestlik itirazı öncelik prensibine bağlı olarak kabul edilmiştir ve iç hukukta böyle bir düzenlemenin yapılmasını haklı kılan sebepler yabancı derdestlik açısından aynen geçerli değildir. Yabancı derdestlik, milletlerarası usul hukukunun ihtiyaçlarına uygun bir sistem içerisinde kabul edilmelidir. Buna göre, Türk mahkemeleri, yabancı derdestlik itirazını ancak yabancı mahkemenin davayla yakından bağlantılı olması ve yabancı mahkemenin vereceği kararın Türkiye'de tenfizinin mümkün bulunması şartlarına bağlı olarak kabul etmelidir. Bu aşamada tenfiz şartlarından sadece karşılıklılık ve Türk mahkemelerinin münhasır yetkili olup olmadığı incelenebilir. Ekşi, Yetki, s. 203-204; Vahit Doğan, "Türk Hukukunda Yabancı Derdestliğin Nazara Alınması", MHB, Prof. Dr. Ergin Nomer'e Armağan, C.22, S.2, İstanbul 2002, s. 145. Bir başka görüşe göre de, tenfiz şartlarının sadece bir kısmı incelenebileceğinden yabancı mahkeme kararının tenfiz edilebilirliğini derdestliğin bir koşulu olarak aramak gerçekçi olmayacaktır. Akıncı, s. 41, 139.

⁴⁸ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, T.11.11.1997, E. 1997/8719, K. 1997/12159.

⁴⁹ Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 256; Pekcanitez/Atalay/Özokes, s. 293.

medeni usul hukukuna da dâhil edilmiş ve tarafların dürüstlük kuralına uygun davranma zorunlulukları açıkça düzenlenmiştir. Madde gerekçesinde, dürüstlük kuralına aykırı olması halinde işlemin hukuki sonuç doğurmasının mahkemece önleneyeceği ifade edilmiştir⁵⁰. O halde, dürüstlük kuralına aykırı olarak derdestlik itirazının davanın ilerleyen aşamalarında ileri sürüldüğünü tespit eden hâkimin, derdestlik itirazını dikkate almama imkânı vardır. Ayrıca, hâkim derdestlik itirazını kabul edip incelese dahi, derdestlik itirazının bilecek zamanında yapılmaması durumunda HMK md. 327 (HUMK md. 418) uyarınca, gereksiz yere davanın uzamasına veya gider yapılmasına sebebiyet vermiş olan tarafı, davada lehine karar verilmiş olsa bile, karar ve ilam harcı dışında kalan yargılama giderlerinin tamamını veya bir kısmını ödemeye mahkûm edebilir.

b. Sözleşmeden Doğan Davalarda Yetki

Genel yetki kuralının yanında genel yetki kuralını kaldırmayan özel yetki kuralları bulunmaktadır. Sözleşmeden doğan davalarda yetki kuralı da özel yetki kurallarından biridir. Sözleşmeden anlaşılması gereken borçlar hukuku kaynaklı sözleşmelerdir; kişiler hukuku, aile hukuku ve miras hukuku kaynaklı sözleşmeler söz konusu düzenlemeye dâhil değildir⁵¹.

HUMK düzenlemesinde, sözleşmeden doğan davalarda yetkiye ilişkin iki özel yetkili mahkeme kabul edilmişti. Bunlardan birincisi, sözleşmenin ifa yeri mahkemesi, ikincisi ise davanın açıldığı sırada davalı ya da vekilinin o yerde bulunması şartı ile sözleşmenin yapıldığı yer mahkemesiydi (HUMK md. 10).

HMK ise, HUMK'dan farklı olarak sözleşmeden doğan davalarda özel yetkili mahkemenin sözleşmenin ifa edileceği yer mahkemesi olabileceğini kabul etmiş ve davanın açıldığı sırada davalı ya da vekilinin o yerde bulunması şartı ile sözleşmenin yapıldığı yer mahkemesinde de dava açılacağına ilişkin düzenlemeye yer vermemiştir⁵² (HMK md. 10). Bunun nedeni, dava açılmadan önce davalı ya da vekilinin

⁵⁰ Madde Gerekçesi, <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0574.pdf>.

⁵¹ Bilge/Önen, s. 191; Kuru, s. 433-434; Pekcanitez/Atalay/Özeker, HMK, s. 120.

⁵² Brüksel I Tüzüğü md. 5/1/a uyarınca, sözleşmeden doğan borç ilişkilerinde, söz konusu borcun ifa yeri mahkemesi yetkilidir.

sözleşmenin kurulduğu yerde bulunup bulunmadığına ilişkin tespitin davacı açısından zor olmasıdır⁵³.

Sözleşmenin ifa yerinin belirlenmesinde, ifası talep edilen edim esas alınacaktır. Sözleşmede her iki tarafın da ifada bulunması durumunda ise davacının ifasını talep ettiği edime göre yetkili mahkeme belirlenecektir⁵⁴. Bu edimin ifa yeri, sözleşmeye uygulanması gereken maddi hukuka göre tayin edilecektir. Sözleşmeye uygulanması gereken maddi hukuk MÖHUK md. 24 uyarınca tespit edilecektir⁵⁵.

Sözleşmeye uygulanması gereken maddi hukukun Türk hukuku olarak tespit edilmesi halinde, sözleşmenin ifa yerinin taraflarca belirlenmesi mümkündür. Bu durumda dava, kararlaştırılan ifa yerinde açılabilir. Tarafların sözleşmenin ifa yeri hakkında bir seçim yapmadıkları takdirde, sözleşmenin ifa yeri Borçlar Kanunu⁵⁶ (BK) md. 73/I⁵⁷ düzenlemesine göre belirlenecektir. BK md. 73/I uyarınca, taraflar aksini kararlaştırmamışlarsa, sözleşmeden doğan para borcu, alacaklının ödeme zamanındaki ikametgâhında ödenecektir. Sözleşmeden doğan borcun aranacak borç olması olasılığında ise, yetkili mahkeme borçlunun yerleşim yeri mahkemesi olacaktır.

Sonuç olarak, sözleşmenin ifa yerinin Türkiye’de olması durumunda sözleşmeden kaynaklanan uyuşmazlık hakkındaki davada Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisi mevcuttur.

c. Şubeler ve Tüzel Kişilerle İlgili Davalarda Yetki

Şubeler, bir merkeze bağlı olmakla birlikte kendi başlarına işlem yapabilirler. Ancak bu işlemlerden doğan hak ve borçlar merkeze ait olmaktadır. Bu nedenle, genel yetki kuralı uyarınca, şubenin yaptığı işlemlerden dolayı merkezin bulunduğu yer mahkemesinde dava açılabilir. Bununla birlikte, HUMK düzenlemesinde şube ile iş

⁵³ Madde Gereçesi, <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0574.pdf>.

⁵⁴ Postacıoğlu, s. 164-165; Kuru, s. 435-445; Umar, s. 41; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, s. 95-96; Pekcanitez/Atalay/Özkes, HMK, s. 120-121.

⁵⁵ Nomer, 19. Bası, s. 445. İfa yerinin neresi olduğunun *lex foriye* göre tespit edileceği hakkında bkz. Çelikel/Erdem, s. 498.

⁵⁶ R.G. 29.4.1926 - 359.

⁵⁷ 04.02.2011 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan ve 1 Temmuz 2012’de yürürlüğe girecek olan 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu’nun “ifa yeri” kenar başlıklı 89’uncu maddesi, 818 sayılı BK’nın md. 73 düzenlemesini karşılamaktadır.

yapanlara kolaylık sağlamak amacıyla⁵⁸, bir gerçek veya tüzel kişinin başka bir yerde şubesi varsa, o şubenin işlemlerinden dolayı şubenin bulunduğu yer mahkemesinde de dava açılabileceği kabul edilmişti (HUMK md. 17).

HMK düzenlemesinde de, şubenin işlemlerinden doğan davalarda o şubenin bulunduğu yer mahkemesinin de yetkili olacağı hükmüne yer verilmiştir⁵⁹ (HMK md. 14/I)⁶⁰. Söz konusu yetki kuralı, şubenin bağlı bulunduğu merkeze karşı açılacak davalar açısından, bu nedenle bu kural şubenin bağlı bulunduğu merkezin açacağı davalar açısından uygulanmayacaktır⁶¹. Şubenin bulunduğu yer mahkemesi sadece şubenin hukuksal işlemlerinden doğan davalarda değil, aynı zamanda haksız fiil ve sebepsiz zenginleşmeden doğan davalar açısından da yetkilidir⁶².

Şubenin bulunduğu yer mahkemesini yetkilendiren HMK md. 14 düzenlemesi, Türkiye'de şubeleri aracılığıyla faaliyette bulunan yabancı şirketler açısından da uygulanacaktır. Ancak, HMK md. 14 hükmünün uygulama alanı bulabilmesi için dava konusu uyuşmazlığın yabancı şirketin Türkiye'deki şubesinin işlemlerinden doğmuş olması gerekmektedir⁶³.

Öte yandan, Ecnebi Anonim ve Sermayesi Eshama Münkasim Şirketlerle Ecnebi Sigorta Şirketleri Hakkında Kanunu Muvakkat⁶⁴ md. 10 uyarınca, yabancı anonim ve sermayesi paylara bölünmüş şirket-

⁵⁸ Kuru, s. 468-469.

⁵⁹ Şubenin bulunduğu yer mahkemesini de yetkili kabul eden HUMK düzenlemesinde bu kurala ilişkin bazı istisnalar da bulunmaktaydı. HUMK md. 17'de açıkça iflas davası dışında şubenin bulunduğu yer mahkemesinin yetkili olacağı belirtilerek, iflas davasında yalnızca şubenin bağlı bulunduğu gerçek veya tüzel kişinin muamele merkezinin yetkili olacağı kabul edilmişti. HUMK'da söz konusu hükmün istisnası olarak belirtilen iflas davasına ilişkin düzenlemeye HMK'da yer verilmemiştir. Bunun nedeni ise, iflas davasında yetkili mahkemeye ilişkin düzenlemenin İcra İflas Kanunu'nda (İİK) yer alıyor olmasıdır. İİK md. 154/III uyarınca, iflas davaları sadece şubenin bağlı bulunduğu gerçek veya tüzel kişinin muamele merkezinin olduğu yerde açılabilir.

⁶⁰ Brüksel I Tüzüğü md. 5/5 uyarınca, bir şubenin, acentenin veya bu nitelikteki başka bir müessesenin işletilmesinden doğan uyuşmazlıklarda bu şube, acente veya müessesenin bulunduğu yer mahkemesinde dava açılabilir.

⁶¹ Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 144.

⁶² Umar, s. 56; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, s. 99.

⁶³ Şanlı, Ticari Akitler, s. 124.

⁶⁴ Takvimi Vakayı 4 Kanunuevvel 1330 - 2025.

lerin Türkiye'deki şube ve acentelikleri onların kanuni ikametgâhları sayılır⁶⁵. Dolayısıyla, yabancı anonim ve sermayesi paylara bölünmüş şirketlere karşı açılan davalarda, bu şirketlerin şube veya acentelerinin bulunduğu yer mahkemesi milletlerarası yetkiye sahiptir⁶⁶. Buna göre, yabancı anonim veya sermayesi paylara bölünmüş şirketlere karşı, bunların Türkiye'de bir şubesi ya da acentesi bulunması halinde, Türkiye'de bu şube veya acentenin bulunduğu yerde her türlü davayı açmak mümkündür. Açılacak davanın şube veya acentenin işlemlerinden kaynaklanması da aranmaz. Ancak, bu Kanun 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe girecek olan Türk Ticaret Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun⁶⁷ md. 41/1 uyarınca yürürlükten kalkacaktır.

Dolayısıyla, 1 Temmuz 2012 itibariyle, Türkiye'de şubesi bulunan yabancı şirketlere karşı, sadece şubenin işlemlerinden kaynaklanan uyuşmazlıklar hakkında Türkiye'de dava açılacaktır.

d. Haksız Fiilden Doğan Davalarda Yetki

Haksız fiilden doğan davalarda yetkili mahkeme HUMK düzenlemesine göre, haksız fiilin meydana geldiği yer mahkemesi olarak belirlenmişti (HUMK md. 21). HUMK md. 21'de yer alan "*haksız fiilin vuku bulduğu yer*" ifadesinden, haksız fiilin işlendiği veya haksız fiilin tamamlandığı yerin anlaşılması gerekmektedir⁶⁸.

HMK ise haksız fiilden doğan davalarda yetkiye ilişkin kuralı, HUMK md. 21'e göre kapsamını genişleterek, yeniden düzenlemiştir. HMK md. 16'ya göre; "*haksız fiilden doğan davalarda, haksız fiilin işlendiği*

⁶⁵ Yabancı anonim ve sermayesi paylara bölünmüş şirketlere ilişkin yetki kuralının amacının, yabancı şirketlerin Türkiye'deki müşterilerini korumak olduğu kabul edilmektedir. Söz konusu kural Türk mahkemelerinin diğer yetki kurallarına göre belirlenen yetkisini bertaraf etmemesi nedeniyle münhasır yetki niteliği taşımaktadır. Ata Sakmar, *Yabancı İlamların Türkiye'deki Sonuçları*, Fakülter Matbaası, İstanbul 1982, s. 101-102; Emre Esen, "*Türk Hukukunda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Münhasır Yetki Kavramı*", MHB, Prof. Dr. Ergin Nomer'e Armağan, C. 22, S. 2, İstanbul 2002 (Münhasır Yetki), s. 194-195. Aksi görüş için bkz. Vedat Raşit Seviğ, "*Türkiye'nin Devletler Hususi Hukuku Kuralları Bakımından Mahkemenin Akitle Tayin Edilmesi Usulü*", *İÜHF Mecmuası*, C. XXXI, S. 1-4, 1965, s. 144-145.

⁶⁶ Çelikel/Erdem, s. 491.

⁶⁷ R.G. 4.2.2011 - 27836.

⁶⁸ Kuru, s. 483; Pekcanitez/Atalay/Özekes, Medeni Usul, s. 125.

veya zararın meydana geldiği yahut gelme ihtimalinin bulunduğu yer ya da zarar görenin yerleşim yeri mahkemesi de yetkilidir."⁶⁹

Söz konusu kurala göre öncelikle haksız fiilin işlendiği yerde dava açılabilir. Bunun yanında haksız fiilin işlendiği yer ile zararın meydana geldiği yerin farklı olması olasılığına karşılık zararın gerçekleştiği yerde de dava açılabilir kabul edilmiştir⁷⁰.

Ayrıca, zarar meydana gelmeden oluşabilecek zararı önleme amacı ile zararın meydana gelme ihtimalinin bulunduğu yer mahkemesi de yetkili kılınmıştır. Bu husus özellikle haksız fiilin işlendiği yerin Türkiye dışında olduğu hallerde önem taşıyacaktır⁷¹. Basın yayın yoluyla veya internet üzerinden yapılan haksız fiiller bakımından zararın Türkiye'de meydana gelme ihtimali bulunabilir⁷². Kanımızca, zararın meydana gelme ihtimalinin bulunduğu yer mahkemesinin yetkilendirilmesinin asıl önemi ihtiyati tedbirler bakımındandır. Zira, aşağıda görüleceği üzere, dava açılmadan önce talep edilecek ihtiyati tedbirler bakımından artık sadece asıl davada yetkili olan mahkemeler yetkilidir. Basın yoluyla bir kişilik hakkının ihlalinin önlenmesi için ilgili yayının toplatılması ya da haksız rekabet teşkil eden bir reklamın durdurulması gibi tedbir örneklerinde zararın meydana gelme ihtimalinin bulunduğu yer mahkemesinin de yetkili kılınması ortaya çıkabilecek yetki problemlerini önlemek bakımından isabetli olmuştur. Zira, aksi takdirde, ihtiyati tedbir bakımından yetkili bir mahkeme olup olmadığı tartışma konusu olabilir; yetkili bir mahkeme bulunmadığı yönünde bir uygulama oluşabilir ve bu da hak kayıplarına yol açabilirdi.

HUMK md. 9/II ve HMK md. 7/I düzenlemelerinde, dava sebebine göre kanunda davalıların tamamı hakkında ortak yetkiyi taşıyan bir mahkeme belirtilmişse, davaya o yer mahkemesinde bakılacağı kabul edilmiştir. Dolayısıyla, haksız fiilin birden fazla kişi tarafından

⁶⁹ Brüksel I Tüzüğü md. 5/3 uyarınca, bir haksız fiilin veya aynı nitelikte sayılan bir fiilin veya böyle fiillerden doğan taleplerin dava konusu olduğu durumlarda zarar veren olayın gerçekleştiği veya gerçekleşeceği yer mahkemesinde dava açılabilir.

⁷⁰ MK md. 25/V kuralı, kişilik haklarına saldırı nedeniyle açılacak olan maddi ve manevi tazminat davasına ilişkin ayrı bir yetki kuralı öngörmüştür. Buna göre davacı, kişilik haklarının korunması için kendi yerleşim yeri veya davalının yerleşim yeri mahkemesinde de dava açabilecektir.

⁷¹ Madde Gereğesi, <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0574.pdf>.

⁷² Nomer, s. 447.

işlenmesi ve hepsinin yerleşim yerinin farklı olması olasılığında dava, ortak yetkili mahkeme olan haksız fiilin işlendiği, zararın meydana geldiği veya gelme ihtimalinin bulunduğu veya zarar görenin yerleşim yeri mahkemesinde açılacaktır⁷³. Belirtmek gerekir ki, tüm bu yerlerin yabancı ülkede bulunması, ancak haksız fiili işleyenlerden birinin yerleşim yerinin Türkiye’de bulunması durumunda da Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisini kabul etmek gerekir. Zira, iç hukukun yetki kuralları başka bir ülkenin mahkemesine yetki atfetmek için değil Türk mahkemesiyle uyumsuzluk arasında bağ kurmak için kullanılır ve davalılardan birinin ikametgahının Türkiye’de bulunması Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisinin tesisi bakımından yeterli sayılmalıdır.

3- Kesin Yetki

Genel yetki ve özel yetkili mahkemeler yanında kanunda bazı durumlara ilişkin kesin yetki kuralları da öngörülmüştür. Kesin yetkinin varlığı halinde, dava sadece kanunda öngörülen mahkemede açılacaktır⁷⁴.

Kesin yetki kuralları deyince öncelikle taşınmazın aynından doğan davalara⁷⁵ ilişkin yetki kuralı gelmektedir. Taşınmazın aynından doğan davalarda yetkili mahkeme hem HUMK md. 13 hem de HMK md. 12 tarafından taşınmazın bulunduğu yer mahkemesi olarak belirlenmiştir⁷⁶. Dolayısıyla, Türkiye’de bulunan taşınmazlar bakımından Türk mahkemeleri münhasır yetkilidir⁷⁷.

HUMK md. 17’de şirket, kooperatif, dernek ve vakıfların kendi işlerine ilişkin olmak üzere üyelerine karşı ve üyelerin bu sıfatla birbirlerine karşı açacakları davalara şirket, kooperatif, dernek veya

⁷³ Kuru, s. 486; Pekcanitez/Atalay/Özekes, HMK, s. 118.

⁷⁴ Üstündağ, s. 201; Pekcanitez/Atalay/Özekes, HMK, s. 123.

⁷⁵ HMK md. 12’de taşınmaz üzerindeki aynı hakka ilişkin davalar, aynı hak sahipliğinde değişikliğe yol açabilecek davalar, taşınmazın zilyetliğine ilişkin davalar ve taşınmazın alıkoyma hakkına ilişkin davalar taşınmazın aynına ilişkin davalar olarak açıklanmıştır.

⁷⁶ Brüksel I Tüzüğü md. 22/1 uyarınca, kira ve hasılat kirası da dahil olmak üzere konusu, taşınmazlar üzerindeki aynı haklar olan davalarda, taşınmazın bulunduğu üye devlet mahkemeleri münhasır yetkiye sahiptir.

⁷⁷ Şakmar, s. 100; Nomer, s. 457; Şanlı, Ticari Akitler, s. 90; Fügen Sargın, *Milletlerarası Usul Hukukunda Yetki Anlaşmaları*, Yetkin, Ankara 1996, s. 161-162.

vakfın yerleşim yeri sayılan yer mahkemesinde bakılacağı belirtilmişti. HMK düzenlemesinde de, HUMK md. 17'ye paralel olarak, özel hukuk tüzel kişilerinin, ortaklık veya üyelik ilişkileriyle sınırlı olmak üzere, bir ortağına veya üyesine karşı veya bir ortağın yahut üyenin bu sıfatla diğerlerine karşı açacakları davalar için ilgili tüzel kişinin merkezinin bulunduğu yer mahkemesinin kesin yetkili olduğu açıkça düzenlenmiştir⁷⁸.

Mirastan doğan davalarda, HUMK md. 11/1 uyarınca, terekenin taksimine, taksimin butlanı ve feshine, mirasçılar arasında terekenin idaresine ve terekenin kesin taksimine kadar tereke aleyhine açılacak davalarda miras bırakanın son yerleşim yeri mahkemesi yetkilidir. HMK, HUMK'un mirastan doğan davalarda yetkiye ilişkin düzenlemesini esasen benimsemiştir. HMK, terekenin paylaşılmasına, yapılan paylaşma sözleşmesinin geçersizliğine, mirasçılar arasında terekenin yönetiminden kaynaklanan davalar ve terekenin kesin paylaşımına kadar mirasçılara karşı açılacak⁷⁹ tüm davaların yanında, ölüme bağlı tasarrufların iptali ve tenkisi ile miras sebebiyle istihkaka ilişkin davalarda da yetkili mahkemenin ölen kimsenin son yerleşim yeri mahkemesi olduğunu kabul etmiştir. HMK md. 11, mirastan doğan davalarda yetkinin kesin olduğunu madde düzenlemesinde tartışmaya yer vermeyecek şekilde açıkça belirtmiştir. Öte yandan, yabancılık unsuru taşıyan miras davalarında yetkili mahkemeye ilişkin MÖHUK'da ayrı bir düzenleme yer almaktadır. MÖHUK'ta yer alan bu yetki kuralı Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisinin belirlenmesinde öncelikle uygulanacaktır. MÖHUK md. 43 uyarınca, mirasa ilişkin davalarda ölenin Türkiye'deki son yerleşim yeri mahkemesi, son yerleşim yerinin Türkiye'de olmaması halinde terekeye dâhil malların bulunduğu yer mahkemesi yetkilidir. Dolayısıyla, ölenin Türkiye'de yerleşim yerinin bulunmaması

⁷⁸ Brüksel I Tüzüğü md. 22/2 uyarınca, konusu, şirketlerin veya diğer tüzel kişilerin veya gerçek veya tüzel kişilerden oluşan birliklerin kuruluşunun geçerliliği, butlanı veya feshi olan davalarda veya bunların organlarının verdiği kararların geçerliliğine ilişkin davalarda, şirketin, tüzel kişinin veya birliğin yerleşik bulunduğu üye devletin mahkemeleri münhasıran yetkilidir.

⁷⁹ HUMK'da yer alan "tereke aleyhine ikame olunan davalar" deyimi yerine HMK'da, terekenin tüzel kişiliğinin bulunmaması nedeniyle "mirasçılara karşı açılacak tüm davalar" deyimi kullanılmıştır. Madde Gerekçesi, <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0574.pdf>.

ya da terekeye dahil malvarlığının Türkiye’de bulunmaması halinde Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi doğmayacaktır. Yabancılık unsuru taşıyan miras davalarına ilişkin bu yetki kuralının münhasır yetki kuralı niteliği taşıyıp taşımadığı konusunda doktrinde farklı görüşler mevcuttur. Münhasır yetki, milletlerarası usul hukukunda söz konusu davanın sadece Türk mahkemelerinde görülebileceği hallerde ortaya çıkmakta ve yabancı mahkemenin verdiği kararların Türkiye’de tanınması ve tenfizi bakımından engel oluşturmaktadır⁸⁰. Bir görüşe göre, MÖHUK md. 43’te yer alan bu kural, son yerleşim yeri Türkiye’de bulunmayan fakat terekesi Türkiye’de bulunanlar bakımından milletlerarası alanda münhasır yetki esası getirmektedir⁸¹. Diğer görüşe göre ise, MÖHUK md. 43 yabancılık unsuru taşıyan miras davaları bakımından alternatif bir özel yetki kuralı olarak düzenlenmiştir⁸². Bununla birlikte, yabancılık unsuru taşıyan miras davasında terekeye dâhil bir taşınmazın aynına ilişkin bir uyuşmazlığın söz konusu olması halinde, taşınmazın bulunduğu yer mahkemesinin yetkili olacağına dair kural münhasır yetki niteliğini taşıyacaktır⁸³.

HMK, HUMK’dan farklı olarak can sigortalarında da sigorta ettirenin, sigortalının veya lehtarın leh veya aleyhine açılacak davalarda onların yerleşim yeri mahkemesinin kesin yetkili olacağını kabul etmiştir⁸⁴. Söz konusu HMK md. 15/2 düzenlemesi ile sigorta ettirenin, sigortalının ve lehtarın sigorta şirketlerine karşı korunması amaçlanmıştır⁸⁵. Bu nedenle sigorta sözleşmelerine HMK md. 15/2 düzenlemesine aykırı bir şekilde yetki şartı konulamayacaktır⁸⁶. Öte yandan, MÖHUK yabancılık unsuru taşıyan sigorta sözleşmelerine ilişkin

⁸⁰ Nomer, s. 486; Çelikel/Erdem, s. 527.

⁸¹ Aysel Çelikel, “Yeni Kanuna Göre Yabancı Mahkeme Kararlarının Tenfiz Şartları”, MHB, Y. 2, S. 2, 1982, s. 10; Cemal Şanlı, “Yabancı Veraset İlamlarının Türk Mahkemelerinde ‘Tanınması’ veya ‘Delil’ Olarak Kullanılması”, Prof. Dr. İlhan Postacıoğlu’na Armağan, İstanbul 1990, s. 300-301.

⁸² Nomer, s. 455; Çelikel/Erdem, s. 527; Esen, Münhasır Yetki, s. 190.

⁸³ Nomer, s. 494; Çelikel/Erdem, s. 527-528, 607; Esen, Münhasır Yetki, s. 190-191.

⁸⁴ HMK’da sigorta sözleşmelerinden doğan davalarda yetki, HUMK’dan farklı olarak yalnızca sigorta sözleşmelerinden doğan tazminat davaları ile sınırlandırılmamıştır. Buna göre, sigorta sözleşmesinden doğan her türlü davada HMK md. 15’teki yetki kuralı uygulanır. Ejder Yılmaz, “Hukuk Muhakemeleri Kanunununun Getirdikleri”, ABD, 2011/2, s. 223.

⁸⁵ Madde Gereği, <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0574.pdf>.

⁸⁶ Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 145.

davalar açısından da yetki kuralına sahiptir. MÖHUK md. 46 uyarınca, sigorta sözleşmesinden doğan uyuşmazlıklarda, sigortacının esas işyeri veya sigorta sözleşmesini yapan şubesinin ya da acentasının Türkiye'de bulunduğu yer mahkemesi yetkilidir. Ancak sigorta ettirene, sigortalıya veya lehdara karşı açılacak davalarda yetkili mahkeme, onların Türkiye'deki yerleşim yeri veya mutad meskeni mahkemesidir. MÖHUK md. 46 düzenlemesi sigorta ettiren, sigortalı veya lehdarı korumak amacıyla getirilen bir yetki kuralıdır⁸⁷. HMK'da sigorta sözleşmelerinden doğan davalarda kesin yetki kuralı sadece can sigortaları bakımından düzenlenmişken, MÖHUK md. 46, tüm sigorta sözleşmelerini kapsamaktadır. Milletlerarası yetkiyi düzenleyen kurallardan biri olan MÖHUK md. 46, HMK düzenlemesini tamamlayıcı niteliktedir⁸⁸.

HMK ile yukarıda anılan düzenlemelerde yetkinin kesin olduğunun açıkça belirtilmesinin milletlerarası usul hukuku bakımından bir etkisi yoktur. Zira, devletler özel hukuku kapsamındaki ilişkilerin niteliği ve güttüğü amaçların farklı olması nedeniyle, Türk mahkemelerine iç hukuk yönünden kesin yetki veren yetki kurallarının tümünün, aynı etkiyi milletlerarası yetki alanında da göstermeyeceği ve iç hukukun kesin nitelikteki yetki kurallarıyla milletlerarası yetki anlamındaki münhasır yetkinin farklı amaçlar taşıdıkları kabul edilmektedir⁸⁹.

⁸⁷ Yabancılık unsuru taşıyan sigorta davalarında Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi, zayıf olan tarafı korumak amacını taşımasıyla münhasır yetki niteliğine sahiptir. Böylece bu konuda verilen yabancı mahkeme ve hakem kararlarının da tanınması ve tenfizi açısından bir engel teşkil etmektedir. Çelikel/Erdem, s. 535. Sigorta ettirenin, sigortalının veya lehdarın, kendi lehlerine yabancı mahkemelerden alınan ilamların Türk mahkemelerinde tanınması ve tenfizini sağlamaları açısından bir engel bulunmamaktadır. Nomer, s. 494; Çelikel/Erdem, s. 547; Şanlı, Ticari Akitler, s. 81.

⁸⁸ Nomer, s. 452; Bahadır Erdem, "22.11.2001 Tarihli ve 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu'nda Düzenlenen Türk Mahkemelerinin Yetkisine İlişkin Kurallar ve Bu Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi", MHB, Prof. Dr. Ergin Nomer'e Armağan, C. 22, S. 2, İstanbul 2002, s. 153. Sigortaya ilişkin davalarda mahkemelerin yetkisi Brüksel I Tüzüğü II. Bölüm 3. Kısım'da ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerde davanın sigortacı ve zarar gören tarafından açılması halleri ile sorumluluk sigortası ve taşınmazlara ilişkin sigorta davaları ayrı ayrı düzenlenmiş ve yetki sözleşmesi yapılması da belirli şartlara bağlanmıştır.

⁸⁹ Nomer, s. 495; Çelikel/Erdem, s. 607; Çelikel, s. 9; Ekşi, Yetki, s. 214, 222; Bilgin Tiryakioğlu, *Yabancı Boşanma Kararlarının Türkiye'de Tanınması ve Tenfizi*, AÜHF Yayınları, Ankara 1996, s. 65; Sargin, s. 151-152; Eşen, Münhasır Yetki, s. 186.

4- Yetki Sözleşmesi

Tarafların, belirli bir uyuşmazlık hakkında kanun tarafından yetkili kılınmamış olan mahkemeyi yetkili kılmak için yaptıkları sözleşmeye yetki sözleşmesi denmektedir. Usul hukukuna ilişkin olan yetki sözleşmesi ile tarafların yetkisiz bir mahkemeyi yetkili hale getirmeleri mümkün iken, yetkili bir mahkemeyi yetkisiz kılmaları mümkün değildir⁹⁰.

Yetki sözleşmesi, ayrı bir sözleşme olarak yapılabileceği gibi tarafların aralarında yaptıkları maddi hukuk sözleşmesine “yetki şartı” koymaları yoluyla da yapılabilecektir⁹¹.

⁹⁰ Kuru, s. 555; Alangoaya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, s. 106-107; Pekcanitez/Atalay/Özeker, Medeni Usul, s. 129; Ayfer Uyanık, *Türk Milletlerarası Usul Hukukunda Yetki Sözleşmeleri*, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 1994, s. 33.

⁹¹ Kuru, s. 556; Üstündağ, s. 212; Nur Bolayır, *Medeni Usul Hukukunda Yetki Sözleşmeleri*, Beta, İstanbul 2009, s. 52-54. Yetki sözleşmeleri Brüksel I Tüzüğü md. 23'te düzenlenmiştir. Md. 23, taraflardan birinin üye ülkelerden birinde mukim olması ve yetki sözleşmesi ile üye ülke mahkemelerinin yetkilendirilmesi durumunda uygulanacaktır. Ancak, her iki tarafın da aynı üye ülkede mukim olması ve taraflarca bu ülke mahkemelerinin yetkilendirilmesi durumunda Brüksel I Tüzüğü uygulanmaz (Kruger, s. 215, 218). Yetki sözleşmeleri hakkında, ayrıca, 30 Haziran 2005 tarihli Mahkeme Seçimine İlişkin Anlaşmalar Hakkında Lahey Konvansiyonu (“Lahey Konvansiyonu”) hazırlanmıştır. Konvansiyon, 2007'de Meksika tarafından onaylanmış; 2009'da Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Topluluğu tarafından imzalanmış olmakla birlikte henüz yürürlüğe girmemiştir. Konvansiyon, tarafların yetki anlaşması yaparak belirli bir mahkemeyi yetkili kılmaları halinde bu anlaşmanın geçerliliği ve seçilen mahkeme tarafından verilen kararların diğer akit devletlerde tanıma ve tenfizini düzenlemektedir. Konvansiyon, uluslararası medeni ve ticari anlaşmaları kapsamaktadır. Bir başka deyişle, taraflar arasındaki anlaşmanın Konvansiyon kapsamında değerlendirilebilmesi için taraflardan birinin tüketici olmaması gerekmektedir ve taraflar arasındaki ilişki tek bir ulusal hukuku ilgilendirmemelidir. Bununla birlikte, devletlerin egemenlik yetkileri konusunda hassas olduğu bazı konular da Konvansiyon'un kapsamı dışında bırakılmıştır. Örneğin, iş sözleşmeleri, aile hukuku meseleleri, iflas, nükleer zararlar kapsam dışında bırakılan konular arasındadır. Lahey Konvansiyonu'nun Türkçe metni için bkz. Ceyda Süral, “Mahkeme Seçimine İlişkin Anlaşmalar Hakkında Lahey Konvansiyonu”, *Prof. Dr. Ali Güzel'e Armağan*, Beta, İstanbul 2010, s. 1507 vd. Lahey Konvansiyonu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Feriha Bilge Tanrıbilir, “30 Haziran 2005 Tarihli Yetki Anlaşmasına Dair Lahey Sözleşmesi”, *Gazi Üniversitesi HFD*, C. XI, S. 1-2, 2007; Ronald A. Brand/Paul M. Herrup, *The 2005 Hague Convention on Choice of Court Agreements*, Cambridge University Press, 2008. Brüksel I Tüzüğü ve Lahey Konvansiyonu hakkında karşılaştırmalı bir çalışma için bkz. Arzu Alibaba, “Yetki Sözleşmelerine İlişkin Lahey Konvansiyonu' ve ‘Hukuki ve Ticari Konularda Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında AB Konsey Tüzüğü’nde Yetki Sözleşmesi”, *MHB*, Y. 29, S. 1-2, 2009, s. 1 vd.

a. Yetki Sözleşmesi ile Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisinin Kabulü

Yetki sözleşmesi ile taraflar bir Türk mahkemesinin yetkili olacağını kararlaştırabilir. Türk mahkemesine yetki veren bir yetki anlaşmasının geçerlilik şartları Türk usul hukukuna tabidir⁹².

Yetki sözleşmesinin geçerliliği için birtakım koşullar getirilmiştir. HUMK düzenlemesine göre, kesin yetkinin bulunduğu durumlarda yetki sözleşmesi yapılamayacaktı. Bunun yanında yetki sözleşmesinin geçerli olabilmesi için yazılı bir şekilde yapılması gerekliliği aranmaktaydı. Yetki sözleşmesinin geçerli olabilmesi için aynı zamanda uyumsuzluğun ve mahkemenin de belirli olması koşulları da gerekmektedir (HUMK md. 22).

HMK ise daha zayıf durumda olan tarafı güçlü tarafa karşı korumak amacıyla yetki sözleşmesinin sadece tacirler veya kamu tüzel kişilerinin aralarında doğmuş veya doğabilecek bir uyumsuzluk hakkında yapılabileceğini düzenlemiştir. Tacirler veya kamu tüzel kişileri dışındaki kimseler, kendi aralarında yetki sözleşmesi akdedemeyeceklerdir. Böylece HMK, yetki sözleşmesi yapabilecek kişileri sınırlamıştır⁹³.

HMK, ayrı bir madde halinde yetki sözleşmesinin geçerlilik şartlarını belirlemiştir. Buna göre, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyecekleri konular ile kesin yetki hallerinde yetki sözleşmesi yapılamayacaktır. Örneğin, boşanma ve ayrılık davalarında, babalık davası ve nesebin reddi davasında yetki sözleşmesi yapılamayacaktır⁹⁴. Bunun yanında, yetki sözleşmesinin geçerli olabilmesi için yazılı olarak yapılması, uyumsuzluğun kaynaklandığı hukuki ilişkinin belirli veya belirlenebilir olması ve yetkili kılınan mahkeme veya mahkemenin gösterilmesi şartları aranmıştır (HMK md. 18).

⁹² Nomer, s. 454; Çelikel/Erdem, s. 552; Şanlı, Ticari Akitler, s.76; Sargın, s. 211; Ekşi, Yetki, s. 125.

⁹³ Madde Gerekçesi, <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0574.pdf>; Kuru, s. 159; Umar, s. 61; Şanlı, Ticari Akitler, s. 77; Hakan Pekcanitez, "Hukuk Muhakemeleri Kanun Tasarısı'nın Tanıtımı", Medeni Usul ve İcra-İflas Hukukçuları Toplantısı V, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Değerlendirmesi, Ankara 8-9 Eylül 2006, s. 19; Pekcanitez/Atalay/Özekes, HMK, s. 126.

⁹⁴ Madde Gerekçesi, <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0574.pdf>.

HUMK düzenlemesinde yetki sözleşmesi ile yetkili kılınan mahkeme, genel ve özel yetki kurallarına göre yetkili olan mahkemelerin yetkisini kaldırmayacak, söz konusu mahkemelerin yanında yetkili kılınan mahkeme de yetkili olacaktır⁹⁵. HMK ise, taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça, davanın sadece yetki sözleşmesi ile belirlenen mahkemelerde açılacağını kabul etmiştir (HMK md. 17). Böylece, taraflar aksini kararlaştırmadıkça yaptıkları yetki sözleşmesi münhasır yetki sözleşmesi olacaktır⁹⁶.

Taraflar arasında daha önce yetki sözleşmesi yapılmamış olsa bile, davanın yetkisiz mahkemede açılması üzerine davalı, ilk itiraz⁹⁷ olarak ileri sürmez ise, yetkisiz mahkemenin yetkisini kabul etmiş olacaktır. Bu durumda ise zımni yetki sözleşmesinin yapıldığı kabul edilmektedir⁹⁸. HMK md. 19/4 düzenlemesinde de açıkça, yetkinin kesin olmadığı davalarda, davalının süresi içinde ve usulüne uygun olarak yetki itirazında bulunmaması halinde, davanın açıldığı mahkemenin yetkili olacağı belirtilerek zımni yetki sözleşmesinin kurulabileceği kabul edilmiştir.

b. Yetki Sözleşmesi ile Yabancı Mahkemelerin Yetkisinin Kabulü

Türk mahkemelerinin yer itibariyle yetkisinin münhasır yetki esasına göre tayin edilmediği hallerde, tarafların aralarındaki yabancılık unsuru taşıyan ve borç ilişkilerinden doğan ihtilaflarının yabancı bir ülke mahkemesinde görülmesini kararlaştırmaları mümkündür (MÖ-HUK md. 47).

Yabancı bir mahkemenin yetkili kılınmasının ilk şartı, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin münhasır yetki esasına göre tayin

⁹⁵ Pekcanitez/Atalay/Özekes, Medeni Usul, s. 130.

⁹⁶ Madde Gereğesi, <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0574.pdf>. HMK ile yetki sözleşmelerinin uygulama alanı daraltılmış, fakat etkileri güçlendirilmiştir. Baki Kuru/Alı Cem Budak, "Hukuk Muhakemeleri Kanununun Getirdiği Başlıca Yenilikler", İBD, C. 85, S. 2011/5, s. 11.

⁹⁷ HMK md. 19/2 uyarınca, yetkinin kesin olmadığı davalarda, yetki itirazının cevap dilekçesi içinde ileri sürülmesi gerekmektedir. HMK md. 127, cevap dilekçesinin verilme süresini dava dilekçesinin davalıya tebliğinden itibaren iki hafta olarak düzenlemiştir.

⁹⁸ Umar, s. 67; Pekcanitez/Atalay/Özekes, HMK, s. 127; Bolayır, s. 143.

edilmemiş olmasıdır. Türk hukukunda, Türkiye'de bulunan taşınmazların aynına ilişkin davalarda Türk mahkemelerinin münhasır yetkili olduğu kabul edilmektedir⁹⁹. Ayrıca, iş sözleşmelerinden, tüketici sözleşmelerinden ve sigorta sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklarda, işçi, tüketici, sigorta ettiren, sigortacı veya lehdar lehine Türk mahkemeleri münhasır yetkili kabul edilmiştir¹⁰⁰. Zira, MÖHUK'ta bu mahkemelerin yetkisinin tarafların anlaşmasıyla bertaraf edilemeyeceği açıkça düzenlenmiştir (MÖHUK 47/2).

Yabancı bir mahkemenin yetkili kılınmasının diğer bir şartı taraflar arasında borç ilişkisinden doğan bir uyuşmazlığın söz konusu olmasıdır. Sözleşmeden, haksız fiilden veya sebepsiz zenginleşmeden doğan bir borç ilişkisinin çözümü için yabancı bir mahkemenin yetkilendirilmesi mümkünken; kişi hallerine, aile veya miras hukukuna ilişkin konulardan doğan uyuşmazlıklar hakkında yetki anlaşması yapılamaz¹⁰¹.

Yabancı bir mahkemenin yetkili kılınmasının diğer şartı da borç ilişkisinin yabancılık unsuruna sahip olmasıdır. Dolayısıyla, taraflardan en az birinin yabancı olması veya sözleşmenin yapıldığı veya icra edileceği yerin yabancı ülkede olması veya uygulanacak hukukun yabancı hukuk olması gibi bir yabancılık unsuru bulunmalıdır¹⁰².

Yabancı bir mahkemeyi yetkili kılan yetki anlaşmasının yazılı delille ispat edilmesi gerekmektedir. Burada yazılılık bir sıhhat şartı değil; ispat şartıdır. Dolayısıyla, yetki anlaşmasının varlığı ve geçerliliği her türlü yazılı delille ispat edilebilir. İspat, yetki anlaşmasının içeriğinin tespitine imkân verecek herhangi bir iletişim aracıyla yapılabilir¹⁰³.

⁹⁹ Sakmar, s. 100; Nomer, s. 457; Şanlı, Ticari Akitler, s. 90; Sargin, s. 161-162.

¹⁰⁰ Nomer, s. 457; Çelikel/Erdem, s. 547; Sargin, s. 155-159.

¹⁰¹ Nomer, s. 459; Çelikel/Erdem, s. 541; Akıncı, s. 63; Sargin, s. 152-155.

¹⁰² Nomer, s. 459; Sargin, s. 149-150.

¹⁰³ Nomer, s. 458-459; Çelikel/Erdem, s. 542; Şanlı, Ticari Akitler, s. 93. Brüksel I Tüzüğü md. 23 uyarınca, yetkiyi tesis eden yetki sözleşmesi şu üç şekilden birinde yapılmalıdır: (a) yazılı olarak yapılmış veya onanmış olmalıdır veya (b) tarafların aralarında olan adete uygun bir biçimde veya (c) milletlerarası ticarete örf ve adete uygun olan ve tarafların bildiği veya bileceği veya bu tür akdi ilişkilerde genel olarak tanınan ve göz önüne alınan bir şekilde. Bir nüshasının sürekli olarak temininin mümkün olduğu elektronik anlamdaki her türlü iletişim "yazı" ile eşdeğerdedir. Lahey Konvansiyonu md. 3/c uyarınca, Münhasır mahkeme seçimine yönelik anlaşmalar aşağıdaki şekilde akdedilmeli veya belgelenmelidir: (i) Yazılı olarak; veya (ii) Daha sonra kullanılacak şekilde bilgiye ulaşmayı sağlayan

Yabancı bir mahkemenin yetkili kılındığı yetki sözleşmelerinin geçerliliği bakımından başkaca bir şart aranmaz. Bir başka deyişle, HMK md. 17’de yer alan tarafların tacir veya kamu tüzel kişisi olması şartı yabancı mahkemelerin yetkilendirilmesi hallerinde aranmaz. O halde, HMK düzenlemesiyle yabancılık unsuru taşıyan bir uyuşmazlık söz konusu ise, tacir olmayan gerçek kişilerin yetki anlaşması yaparak Türk mahkemelerini yetkili kılamayacakları, fakat yabancı mahkemeleri yetkili kılacakları sonucu ortaya çıkmıştır¹⁰⁴. Kanımızca, bu sonuç, kabul edilemeyecek bir sonuç değildir. Türk hukukunda tacir bir ticari işletmeyi, kısmen de olsa, kendi adına işleten kişidir (TTK md. 14/I; Yeni TTK md. 12/1). O halde, merkezi Türkiye’de bulunan tüzel kişiler ile ticari işletmesi için sözleşmesel ilişkiye giren Türk vatandaşları yabancılık unsuru taşıyan borç ilişkilerinden kaynaklanan uyuşmazlıkların halli için hem Türk hem yabancı mahkemeleri yetkili kılabilir. Herhangi bir ticari işletme işletmeyen ya da iktisadi faaliyette bulunmayan bir Türk vatandaşı, yabancı bir tacir ile özel amaçlarla bir sözleşme ilişkisine girdiğinde tüketici sayılacaktır. Bu durumda, Türk mahkemelerinin yetkili kılınması mümkün değildir. Ancak, yabancı mahkemelerin yetkili kılınması bakımından da MÖHUK md. 47’nin yanı sıra MÖHUK md. 45 uygulama alanı bulacaktır. Buna göre, Türk tüketiciler kendi yerleşim yeri veya mutad meskeninde dava açabilir ve bunlara karşı da ancak Türkiye’deki mutad meskenlerinde dava açılabilir. Tüketici sözleşmesinde yabancı bir mahkeme yetkili kılınmış olsa da, belirtilen Türkiye’deki bu mahkemelerin yetkisi bertaraf edilemez (MÖHUK md. 47/2). Ancak, yabancılık unsuru içeren ve her iki tarafının da tacir olmadığı bir hukuki ilişki söz konusu olduğunda taraflar Türk mahkemelerini yetkili kılamazken yabancı mahkemeleri yetkili kılacaklardır. Örneğin, bir yabancı Türkiye’de ev kiralaması, sokağındaki esnaftan alışveriş etmesi, Türk arkadaşından ödünç para alması durumunda Türk mahkemelerini yetkili kılan bir yetki anlaşması yapması mümkün olmayacaktır. Hukuken yabancı mahkemeyi yetkili kılan bir yetki anlaşması yapması mümkündür ancak fiilen böyle bir ihtimalin gerçekleşmesi olasılığı oldukça düşüktür.

¹⁰⁴ herhangi başka bir iletişim aracıyla.
Nomer, s. 461.

Uyuşmazlığın kaynaklandığı hukuki ilişkinin belirli veya belirlenebilir olması, uyuşmazlığın borç ilişkisinden doğduğunun belirlenmesi, yabancı bir mahkeme seçmek konusunda karşılıklı taraf iradelerinin mevcudiyetinin belirlenmesi¹⁰⁵ ve yetkili kılınan mahkeme veya mahkemelerin gösterilmesi ise bir yabancı mahkemenin yetkili kılındığının belirlenmesi açısından zaten gerekli şartlardır. Ancak, seçilen yabancı mahkemenin ismen zikredilmesi gerekli değildir; genel olarak yabancı bir devletin mahkemelerini yetkili kılan bir yetki anlaşması belirli olma şartını karşılayacaktır¹⁰⁶.

Geçerli bir yetki anlaşması ile yabancı bir mahkemenin yetkili kılınmasının kanunen yetkili Türk mahkemelerinin yetkisine etkisi ne olacaktır? MÖHUK md. 47 bu soruya cevap vermiştir. Buna göre, ancak yabancı mahkemenin kendisini yetkisiz sayması veya Türk mahkemelerinde yetki itirazında bulunulmaması halinde Türk mahkemesi yetkili olur¹⁰⁷.

¹⁰⁵ Sargın, s. 175. Brüksel I Tüzüğü md. 23 uyarınca da, uyuşmazlığın belirli bir hukuki ilişkiden kaynaklanmış ya da kaynaklanacak olması gerekmektedir. Trevor Hartley, *International Commercial Litigation*, Cambridge University Press, 2009, s. 165.

¹⁰⁶ Nomer, s. 459-460; Sargın, s. 171; Akıncı, s. 66. Brüksel I Tüzüğü md. 23 uyarınca da, yetki anlaşması ile belirli bir mahkemenin ya da belirli bir ülkenin mahkemelerinin yetkili olacağının kararlaştırılması mümkündür. Hartley, s. 165.

¹⁰⁷ Brüksel I Tüzüğü md. 23 uyarınca, taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça, yetki sözleşmesi ile yetkili kılınan mahkeme münhasır yetkilidir. Öte yandan, her iki tarafın da üye ülkeler dışında mukim olması halinde, yetki sözleşmesi ile yetkilendirilmeyen mahkemeler ancak yetki sözleşmesi ile yetkilendirilen mahkemenin kendisini yetkisiz sayması halinde yetkili olur. Ayrıca, Brüksel I Tüzüğü md. 27/1 uyarınca, hukuki sebebi ve tarafları aynı olan davaların iki farklı üye devlette açılmış olması durumunda daha sonra başvuru mahkeme ilk başvuru mahkeme yetkisini tespit edene kadar davaya resen arar verir. Buna göre, taraflardan birinin yetki sözleşmesinde yetkilendirilmeyen bir mahkemeye başvurması halinde, diğer taraf sonradan yetki sözleşmesinde kararlaştırılan mahkemeye başvurursa, ikinci mahkeme, md. 27 uyarınca, ilk mahkemenin yetki konusundaki kararını beklemek zorundadır. Kruger, s. 230-231. Lahey Konvansiyonu md. 3/b uyarınca, bir Akit Devlet mahkemelerini veya bir Akit Devletin bir veya daha fazla sayıda belirli mahkemelerini yetkili mahkeme olarak belirleyen mahkeme seçimine yönelik anlaşmalar, taraflar açıkça aksini kararlaştırmadıkça, münhasır olarak kabul edilecektir. Lahey Konvansiyonu md. 5/1 uyarınca, münhasır mahkeme seçimine yönelik anlaşma uyarınca seçilen Akit Devlet mahkemesi veya mahkemeleri, anlaşma o Akit Devlet hukuku uyarınca hükümsüz sayılmadıkça, anlaşmanın uygulandığı uyuşmazlıkları çözme yetkilidir.

Yabancı bir mahkemeyi yetkili kılan bir yetki anlaşmasının varlığına ve buna istinaden yabancı mahkemede dava açılmış olmasına rağmen, sonradan aynı konuda Türk mahkemesinde dava açıldığında ise bir derdestlik itirazı söz konusu olacaktır¹⁰⁸. Doktrinde, bunun derdestlik değil, yetki itirazı olacağı ifade edilmiştir¹⁰⁹. Bu görüşe göre, yabancı mahkeme davaya bakmayı reddetmedikçe Türk mahkemelelerinin milletlerarası yetkisi sona ermiş sayılacak; dolayısıyla, yetki anlaşmasının varlığı Türk mahkemesinde dava açılmasını önleyecektir. Bu nedenle, davalı, yetki anlaşmasına dayanarak yetki itirazında bulunacaktır. Derdestlik itirazı, ancak tarafların Türk mahkemelerinin yanında alternatif olarak yabancı mahkemeleri seçmiş olmaları halinde söz konusu olabilir¹¹⁰.

HUMK sisteminde, derdestlik itirazı bir ilk itirazdır. Dolayısıyla, esasa girilmezden önce ileri sürülmemesi halinde Türk mahkemesi, yabancı ülkede de aynı konuda bir davanın devam etmesine rağmen yetkili hale gelebilecektir. Oysa, HMK sisteminde derdestlik itirazı dava şartıdır. Bu sebeple, davanın her aşamasında hâkim tarafından resen dikkate alınabileceği gibi, taraflarca da her zaman ileri sürülebilir. O halde, burada bir derdestlik itirazının mı yoksa yetki itirazının mı söz konusu olduğu tartışması önem kazanmıştır.

Yetki anlaşmasıyla yetkilendirilen yabancı mahkemede henüz dava açılmamışsa, burada bir derdestliğin söz konusu olamayacağı ve ancak yetki itirazı yapılabileceği aşikârdır¹¹¹. Bu durumda, davanın başında yetki itirazında bulunulacak ve geçerli bir yetki anlaşmasının varlığı halinde Türk mahkemesi davayı usulden reddedecektir. O halde sorun esasen yabancı mahkemede dava açıldıktan sonra Türk mahkemesinde aynı konuda ikinci bir davanın açılması bakımındandır.

¹⁰⁸ Nomer, s. 461; Çelikel/Erdem, s. 545.

¹⁰⁹ Sargın, s. 189-190; Doğan, s. 142; Emre Esen, "Yabancı Mahkeme Lehine Yapılan Yetki Anlaşmasına Dayanan Yetki İtirazının Değerlendirilmesinde Dürüstlük Kuralının Etkisi ve Yargıtay 11. Hukuk Dairesinin 6.3.2009 Tarihli İçtihadının Eleştirisi", MHB, Y. 31, S. 1, 2011, s. 201.

¹¹⁰ Sargın, s. 189-190; Doğan, s. 142.

¹¹¹ Nomer, s. 461; Çelikel/Erdem, s. 545.

2675 sayılı önceki MÖHUK md. 31'de yabancı mahkemenin kendisini yetkisiz sayması halinde davanın Türk mahkemesinde görüleceği düzenlenmişti. Maddenin bu düzenlemesi uygulamada değişik yorumlara sebebiyet vermişti. Doktrinde yabancı mahkemenin yetkisinin münhasır yetki olduğu kabul edilmiş olmasına rağmen¹¹², Yargıtay bazı kararlarında taraflarca seçilen yabancı mahkemenin münhasır yetkisini kabul etmiş; fakat bazı kararlarında yetki anlaşmasıyla esasen yetkili bulunan Türk mahkemesinin yetkisinin kaldırılamayacağına, bunun Türk mahkemelerine güvensizlik beslenmesi anlamına geleceğine ve kamu düzenine aykırı olacağına karar vermiştir¹¹³. Uygulamadaki bu farklılık, yeni MÖHUK ile taraflarca seçilen mahkemenin münhasır bir yetki tesis edeceği hükmünü daha net ve kesin olarak ifade etmek gerektiğini doğurmuştur¹¹⁴. MÖHUK md. 47 uyarınca, ancak yabancı mahkemenin kendisini yetkisiz sayması veya Türk mahkemelerinde yetki itirazında bulunulmaması halinde Türk mahkemesi yetkili olur. Gerçekcede, bu yeni ifade şeklinin sebebi aynen şöyle açıklanmıştır: *"Bu yeni ifade şekliyle, mevcut bir yetki anlaşması varsa, seçilen yabancı mahkeme kendisini yetkisiz görmedikçe veya davayı görmekten kaçınmadıkça, yetkili Türk mahkemesinde dava açılmayacağı, açıldığı takdirde yetkisizlik itirazı ile karşılaşılabilirliğinin ifade edildiği hükmün artık farklı bir şekilde yorumlanmasının mümkün olmadığı düşünülmektedir. Ayrıca, yetki sözleşmesinin varlığına rağmen, Türk mahkemesinde açılan bir davada, davalı tarafın yetki itirazında bulunmaması halinde Türk mahkemesinin davayı görebileceği de, doğabilecek tereddütleri önlemek amacıyla, cümleye eklenmiştir."*¹¹⁵ Görüldüğü üzere, madde gerekçesinde yetki anlaşmasının varlığının yetki itirazına konu olacağı açıkça ifade edilmiştir. Gerçekten, yabancı mahkemenin münhasır yetkili olduğunun kabul edilmesi karşısında, yetki anlaşmasının varlığı halinde, yabancı mahkemenin kendisini yetkisiz saymasına kadar, Türk mahkemesinin yetkisi doğmayacaktır. O halde burada derdestlik değil, yetki itirazı söz konusu olmalıdır.

¹¹² Yılmaz Altuğ, *Türk Milletlerarası Usul Hukuku*, İstanbul 1983, s. 66; Baki Kuru, "Sözleşme ile Yabancı Mahkemelerin Yetkili Kılınması", *MHB*, Yıl:6, S:1, 1986, s. 142-143; H. Krüger/E. Nomer, "Türk Hukukunda Yetki Sözleşmeleri", *İBD*, 1990, C. LXIV, S. 1-2-3, s. 161; Sargın, S. 201.

¹¹³ İlgili kararlar ve ayrıntılı bilgi için bkz. Sargın, s. 195-200; Akıncı, s. 72-93.

¹¹⁴ Günseli Öztekin Gelgel/Bahadır Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun*, Beta, İstanbul 2010, s. 127.

¹¹⁵ Öztekin Gelgel/Erdem, s. 127-128.

Yabancı bir mahkemeyi yetkili kılan bir yetki anlaşmasının varlığına ve bu yabancı ülkede dava açılmış olmasına rağmen, Türk mahkemesinde yeniden dava açılması durumunda da davalı yetki itirazında bulunabilir. Yetki itirazı bir ilk itirazdır (HMK md. 116/1/a). İlk itirazların hepsi cevap dilekçesinde ileri sürülmek zorundadır; aksi halde dinlenmez (HMK md. 117/1).

Sonuç olarak, yabancı mahkemede dava açılmadan önce veya sonra, davalının yetki anlaşmasının varlığını davanın esasına girilmeden önce cevap süresi içerisinde ileri sürmesi gerekmektedir. Geçerli bir yetki anlaşmasının varlığı yetki itirazında bulunmak için yeterlidir. Süresinde itiraz edilmemesi halinde ise, Türk mahkemesi yetkili hale gelecektir¹¹⁶.

Davalının yetki itirazının süresini kaçırmaması ve bu nedenle aynı davanın hem Türkiye’de hem yabancı bir ülkede devam etmesi halinde ise iki durum söz konusu olabilir. Türkiye’de görülmekte olan davanın öncelikle sona ermesi halinde, yabancı mahkemeden alınan çelişik bir kararın Türkiye’de bir etkisi olamaz. Zira, Türk mahkemesi kararıyla çelişen bir yabancı mahkeme kararının Türkiye’de tanınması ya da tenfizi mümkün değildir. Yabancı mahkemede dava daha önce sonuçlanırsa, bu mahkemenin kararından fayda elde etmeyi uman tarafın, Türkiye’de görülmekte olan dava içerisinde, yabancı mahkeme kararının tanınmasını talep etmesi beklenir. İlgili yabancı karar tanıma şartlarını sağlıyorsa, Türk mahkemesinden de çelişik bir karar çıkması söz konusu olmaz.

¹¹⁶ Nomer, s. 461; Çelikel/Erdem, s. 545. Burada, bir tarafın Türk mahkemesinde dava açması üzerine, diğer tarafın (özellikle bu taraf yabancı ise) Türk usul hukukunu bilmemesi ve süresinde yetki itirazında bulunmaması üzerine Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisi doğmaktadır. Belirtmek gerekir ki, buradaki yetki itirazı HMK md 19’da (HUMK md. 23) düzenlenen yetki itirazından farklıdır. MÖHUK md. 47 uyarınca, yetki itirazı yapılmadığı takdirde yetkili hale gelecek olan Türk mahkemesi, tarafların arasında yabancı mahkemeyi yetkili kılan bir anlaşma olmasaydı yetkili olacak olan Türk mahkemesidir. Bir başka deyişle, Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisinin hiç olmadığı bir durum MÖHUK md. 47’de düzenlenmemiştir. O halde, burada, taraflar bakımından *forum shopping* imkanı söz konusudur. Davacının, başvurduğu mahkemenin kanunlar ihtilafı kurallarından faydalanarak uyuşmazlığının belli bir maddi hukuk uyarınca çözümlenmesini sağlaması, bu ülkede kararın davalıya karşı daha kolay icra edilebilecek olması, davanın hızlı görülmesi, mahkemenin tarafsızlığı, ispat külfetinin daha kolay yerine getirilebilmesi gibi faktörler *forum shopping* için sebep olabilir. Davacının, kendisi için en uygun mahkemeye başvurması, dürüstlük kuralını açıkça ihlal etmediği sürece, en doğal hakkıdır. O halde, *forum shopping* hukuki ve kanunidir. Nomer, s. 463; Ekşi, Yetki, s. 270; Akıncı, s. 33.

5- Geçici Hukuki Koruma Yollarına İlişkin Yetki Kuralları

a. İhtiyati Haciz

İhtiyati haciz, para alacaklarına ilişkin mevcut veya müstakbel bir takibin sonucunun güvence altına alınması için, mahkeme kararı ile borçlunun malvarlığına el konulmasını sağlayan geçici bir hukuki korumadır¹¹⁷.

İhtiyati haciz, İcra İflas Kanunu¹¹⁸ md. 257 vd. düzenlemelerinde yer almaktadır. İİK md. 257/I-II uyarınca, rehinle temin edilmemiş ve vadesi gelmiş bir para borcunun alacaklısı, borçlunun yedinde veya üçüncü şahısta olan taşınır ve taşınmaz mallarını ve alacaklarıyla diğer haklarını ihtiyaten haczettirebilir. Vadesi gelmemiş borçtan dolayı da borçlunun muayyen yerleşim yeri yoksa veya borçlu taahhütlerinden kurtulmak maksadıyla mallarını gizlemeğe, kaçırmağa veya kendisi kaçmağa hazırlanır yahut kaçar ya da bu maksatla alacaklının haklarını ihlal eden hileli işlemlerde bulunursa ihtiyati haciz talep etmek mümkündür.

Alacaklının ihtiyati haciz kararı alınması için başvuracağı yetkili mahkeme ise İİK md. 258'de düzenlenmiştir. Buna göre, ihtiyati hacze karar verecek olan yetkili mahkeme İİK md. 50 düzenlemesi ışığında belirlenecektir. İİK md. 50 düzenlemesine göre ise, para veya teminat borcu için takip hususunda HUMK'un yetkiye ilişkin hükümleri kıyasen uygulanır.

O halde, genel yetkili mahkeme olan borçlunun ikametgahı mahkemesinin yanı sıra özel yetkili mahkemeler de ihtiyati haciz kararı vermeye yetkili olacaktır. Taraflar bir yetki sözleşmesi yapmışlarsa, bu yetki sözleşmesi ile kararlaştırılan mahkemeden de ihtiyati haciz talep edilebilir¹¹⁹.

İİK md. 265/I uyarınca, borçlu, kendisi dinlenilmeden verilen ihtiyati haciz kararına karşı, huzuriyle yapılan hacizlerde haczin tatbiki, aksi halde, haciz tutanağının kendisine tebliği tarihinden itibaren yedi gün içinde mahkemeye müracaat ederek yetki itirazında bulunabilir.

¹¹⁷ Muhammet Özkes, *İhtiyati Haciz*, Seçkin, Ankara 1999, s. 12.

¹¹⁸ R.G. 19.6.1932 - 2128.

¹¹⁹ Özkes, s. 184.

Borçlu, yetkisiz olduğunu düşündüğü mahkemenin yetkisine süresinde itiraz etmezse, mahkemenin yetkisi kesinleşmiş olur. Bunun sonucu olarak da, HUMK sisteminde, alacaklı bu mahkemenin bulunduğu yerde asıl davasını açabilir¹²⁰. Zira, HUMK md. 12’de ihtiyati hacizden sonra, haciz kararının dayanağı olan alacağa ilişkin davanın, ihtiyati haciz kararını veren mahkemede de açılabilceği düzenlenmiştir.

Milletlerarası yetki bakımından ele alırsak, ihtiyati haciz talebinde bulunmanın davacı bakımından bir koruma sağlayabilmesi için yabancı davalının Türkiye’de bir malvarlığı olması gerekir ki, HUMK sisteminde yabancı Türkiye’de herhangi bir malvarlığının bulunması Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisinin tesisi bakımından yeterlidir. Ancak, tarafların aralarında yabancı bir mahkemeyi yetkili kılan geçerli bir yetki anlaşması olmasına rağmen Türk taraf yabancı tarafın Türkiye’de bulunan malvarlığı üzerinde ihtiyati haciz talep eder ve yabancı taraf buna karşı süresinde yetki itirazında bulunmazsa, normalde Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisi doğmayacak olduğu halde, sırf ihtiyati hacze karşı süresinde yetki itirazında bulunmadığı için Türk mahkemesi yetkili hale gelebilecekti.

HMK, ihtiyati hacizden sonra haciz kararının dayanağı olan alacağa ilişkin davada yetkili mahkeme açısından özel bir düzenlemeye yer vermemiştir. Bir başka deyişle, HUMK md. 12 hükmü kaldırılmıştır. Dolayısıyla, Türk mahkemesinin yetkili olmadığı bir davada, Türk taraf yabancı malvarlığı üzerinde ihtiyati haciz talep ederse, diğer taraf yetki itirazında bulunabilir. Bulunmazsa da, yetkisiz mahkeme sadece ihtiyati haciz kararı verebilir; asıl dava bakımından Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisi tesis edilmiş olmaz.

Öte yandan, yabancı Türkiye’de malvarlığı bulunmasına rağmen, taraflar arasındaki uyumsuzluk bakımından Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisi yoksa veya taraflarca yabancı bir mahkemenin yetkili olduğu kararlaştırılarak Türk mahkemelerinin yetkisi ortadan kaldırılmışsa (MÖHUK md. 47), yabancı tarafın Türkiye’de bulunan malvarlığı üzerinde ihtiyati haciz talep edilememesi Türk tarafı zarara uğratabilir mi? Kanımızca, burada, en azından ihtiyati haciz talebiyle sınırlı olmak üzere uyumsuzluk konusu malvarlığı unsurunu ihtiyati

¹²⁰ Özkes, s. 319.

haciz talep edilen malvarlığı olarak anlamak ve HMK md. 9 gereğince Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisini kabul etmek pratik bir çözüm olabilir. Aynı şekilde, yabancı bir mahkemeyi yetkili kılan yetki sözleşmesi ile esas hakkında yetkili Türk mahkemelerinin yetkisinin ihtiyati hacizle sınırlı olmak üzere ortadan kaldırılmadığını da kabul etmek gerekecektir. HUMK md. 12 hükmünün olmaması ve bunun asıl dava bakımından da yetki tesisine yol açmayacak olması, bu çözümün kabulünü kolaylaştırmıştır.

Ancak, Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisinin olmaması, bir başka ifadeyle, asıl davanın Türkiye'de görülemeyecek olması, ihtiyati haczi tamamlayıcı merasim bakımından bir takım sorunlara yol açacaktır. İİK md. 264/I uyarınca, dava açmadan önce ihtiyati haciz kararı almış ve uygulatmış olan alacaklı, yedi gün içinde borçluya karşı dava açmalıdır. Alacaklının süresi içinde borçluya karşı dava açması ile bu davanın sonuna kadar ihtiyati haciz devam edecektir (İİK md. 264/III). Asıl dava, yedi gün içinde yetkili yabancı mahkemede açılmalı ve orada dava açıldığına dair bir belge ihtiyati haciz kararı veren mahkemeye tevdi edilmelidir. İlgili belgenin temini, ilgili resmi makama onaylanması ve tercümesi için geçecek süre de dikkate alındığında yedi gün oldukça kısa kalmaktadır.

Davacı, davada haksız çıkar ve davayı kaybederse, ihtiyati haciz hükümsüz kalır (İİK md. 264/IV). Davacı, davayı kazanırsa, ihtiyati haciz devam eder. Ancak, ihtiyati haczin devamı için davacının kararın tebliğ tarihinden itibaren bir ay içinde takip talebinde bulunması gerekir (İİK md. 264/III). Doktrinde, burada, alacaklı lehine verilen hükmün ne zaman icrasının istenebileceğine bakmak, ona göre bir aylık süreyi başlatmak gerektiği ifade edilmiştir¹²¹. Davacının yabancı ülkede açtığı davayı kazanması durumunda, lehine olan yabancı kararın Türkiye'de bir hüküm ifade edebilmesi ve icrası ancak yabancı kararın Türkiye'de tenfiz edilmesinden sonra mümkündür. O halde, bir aylık süre de tenfiz kararının kesinleşmesinden itibaren başlamalıdır. Aksi halde, dava sonuna kadar devam eden ihtiyati haczin davacının alacağını elde etmesini garanti etmesi mümkün olmayacaktır. Ancak, davalının uzun süre tenfiz davası açmaması ve ihtiyati haczin devamı süresinin aşırı uzaması da ihtimal

¹²¹ Özkes, s. 369.

dahilindedir. Bu sorunların çözüme kavuşturulması için, İİK veya MÖHUK'ta, en azından Türk vatandaşlarını ve/veya tacirlerini koruyacak ve onlara yabancı tarafın Türkiye'de malvarlığı bulunması halinde malvarlığının bulunduğu yer mahkemesini ihtiyati haciz talepleri bakımından yetkili kılan ve tamamlayıcı merasimin gerçekleşmesi bakımından da menfaatler dengesini gözeten bir düzenleme getirilmesi uygun olacaktır.

1 Temmuz 2012'de yürürlüğe girecek olan yeni Türk Ticaret Kanunu¹²² (TTK), gemiler üzerinde ihtiyati haciz¹²³ kararı bakımından yetki meselesini ayrıca ve özel olarak düzenlemiştir. Bu düzenlemeler, yukarıda belirttiğimiz sorunların çözümüne hizmet edecek bir düzenlemeye örnek oluşturabilir. TTK md. 1354 uyarınca, Türk bayraklı gemiler hakkında ihtiyati haciz kararı sadece, geminin demir attığı, şamandıraya veya tonozla bağlandığı, yanaştığı veya kızağa alındığı yer mahkemesi ya da bir Türk gemi siciline kayıtlı gemilerde, sicil yeri mahkemesi; sicile kayıtlı olmayan gemilerde malikin yerleşim yeri mahkemesi; ve Türk gemisi olmayan ancak Türk Bayrağı çekebilecek kişilere en az bir yıl süreyle kendi adlarına işletilmek üzere bırakılan gemiler için Denizcilik Müsteşarlığınca tutulan özel sicile kayıtlı gemilerde kiracının yerleşim yeri mahkemesi tarafından verilebilir. Türkiye'de yabancı bayraklı gemiler hakkında ihtiyati haciz kararı, sadece, geminin demir attığı, şamandıraya veya tonozla bağlandığı, yanaştığı ya da kızağa alındığı yer mahkemesi tarafından verilir (md. 1355). Yetkiye, tahkime ve esasa uygulanacak hukuka ilişkin bir anlaşmanın varlığı hâlinde Türk mahkemesinin yetkisi de ayrıca düzenlenmiştir. Buna göre, ilgili sözleşmeye konulmuş bir yetki veya tahkim kaydına ya da ayrıca yapılmış olan bir yetki yahut tahkim sözleşmesine göre, hakkında ihtiyati haciz kararı uygulanacak olan deniz alacağının esas hakkında hüküm vermeye bir hakem kurulu veya yabancı mahkeme yetkili olsa ya da deniz alacağının esasına yabancı bir devletin hukuku uygulanırsa bile, md. 1354 ve 1355'ye göre yetkili olan mahkemeler, bir deniz alacağı için teminat elde edilmesini sağlamak üzere ihtiyati haciz kararı vermeye yetkilidir. TTK md. 1376 uyarınca da, İİK md. 264/I ve 264/II'de yer alan yedi günlük süreler, gemi-

¹²² R.G. 14.2.2011 - 27846.

¹²³ Yabancı Gemilerin İhtiyati Haczi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Nuray Ekşi, *Yabancı Gemilerin İhtiyati Haczi*, Beta, 2. Bası, İstanbul 2004.

lerin ihtiyati haczinde bir ay olarak uygulanır. Madde gerekçesinde, deniz alacağının esas hakkında yapılacak yargılama için yurtdışında mahkemeye veya tahkime gidilecekse İİK'da öngörülen yedi günlük sürelerin kısa kaldığı ifade edilmiştir¹²⁴.

b. İhtiyati Tedbir

İhtiyati tedbir, kesin hükme kadar devam eden yargılama boyunca, davacı veya davalının dava konusu ile ilgili olarak hukuki durumunda meydana gelebilecek zararlara karşı öngörülmüş, geçici nitelikte, geniş veya sınırlı olabilen hukuki korumadır¹²⁵.

Para alacakları konusunda, özel ve istisnai durumlar dışında, asıl geçici hukuki koruma ihtiyati haczdır. Para alacağı söz konusu değilse, yargılamanın konusunu oluşturan hak, mal veya şeyler ihtiyati tedbirin konusunu oluşturur¹²⁶. Örneğin, dava konusu malvarlığının dava sırasında başkasına devredilmesinin önlenmesi; boşanma davası devam ederken kocanın karısının ve çocuklarının geçimlerini sağlamak için onlara nafaka ödemesi; dava konusunun bozulmaya elverişli bir mal olup malın satılması ve bedelinin dava sonuna kadar saklanması gibi, dava konusuyla ilişkili tedbirlere karar verilebilir¹²⁷.

Davanın kesin hükümle sonuçlanmasına kadar geçecek olan yargılama sürecinde dava konusuna ilişkin doğabilecek zararların önlenmesi amacıyla öngörülmüş olan ihtiyati tedbir, dava açılmadan önce istenebileceği gibi dava açıldıktan sonra da istenebilecektir¹²⁸.

HUMK düzenlemesine göre, dava açılmadan önce ihtiyati tedbirin istenmesi halinde, ihtiyati tedbirin en az masrafla ve en çabuk nerede yerine getirilmesi mümkün ise o yer ya da asıl dava nerede açılacaksa o yer mahkemesinden istenmesi gerekmektedir (HUMK md. 104/I). Bu durumda HUMK md. 109 uyarınca, ihtiyati tedbir isteyen, ihtiyati tedbir kararının verildiği tarihten itibaren on gün içinde esas hakkındaki davayı açması gerekmektedir. Davanın açılmasından sonra ise

¹²⁴ Madde Gerekçesi, <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-1138.pdf>.

¹²⁵ Pekcanitez/Atalay/Özekes, HMK, s. 661.

¹²⁶ Pekcanitez/Atalay/Özekes, HMK, s. 663.

¹²⁷ Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 582.

¹²⁸ Ejder Yılmaz, *Geçici Hukuki Himaye Tedbirleri*, C: I, Yetkin Yayınları, Ankara 2001 (Geçici Tedbirler), s. 878; Pekcanitez/Atalay/Özekes, *Medeni Usul*, s. 67; Süleyman Özkök, *İhtiyati Tedbirler*, Turhan Kitabevi, Ankara 2002, s. 1.

her türlü ihtiyati tedbirlere davaya bakan mahkeme tarafından karar verilecekti. Bununla birlikte, hâkim ihtiyati tedbirin başka bir yerde daha az masrafla ve daha çabuk yerine getirileceğini düşünüyorsa, bu konuda karar vermek üzere o yer hâkimini istinabe edebilecekti (HUMK md. 104/II)¹²⁹.

HMK, dava ile ilgisi olmayan mahkemelerden ihtiyati tedbir istenmesinin önüne geçmek amacıyla ihtiyati tedbirin dava açılmadan önce esas hakkında görevli ve yetkili mahkemeden istenebileceğini düzenlemiştir. İhtiyati tedbir kararının dava açılmadan önce verilmesi halinde, tedbir talep eden, bu kararın uygulanmasını talep ettiği tarihten itibaren iki hafta içinde esas hakkındaki davasını açacak ve dava açtığına ilişkin belgeyi kararı uygulayan memura ibrazla dosyaya koydurtacak ve karşılığında bir belge alacaktır (HMK md. 397/1). İhtiyati tedbirin dava açıldıktan sonra da istenmesi mümkündür. HMK, böyle bir durumda asıl davanın görüldüğü mahkemeden ihtiyati tedbirin istenebileceğini belirtmiştir (HMK md. 390/1)¹³⁰. Bu düzenleme ile HMK, ihtiyati tedbirde yetkiye ilişkin kötüye kullanıma yol verecek HUMK hükmünü ortadan kaldırmıştır¹³¹.

İhtiyati tedbire karşı tedbirin uygulanmasından itibaren bir hafta içinde ihtiyati tedbirin şartlarına, mahkemenin yetkisine ve teminata ilişkin olarak kararı veren mahkemeye itiraz edilebilir (HMK md. 394/2).

İhtiyati tedbir genellikle dava konusuyla ilişkili olacağından ve dava konusunu teşkil eden malvarlığı üzerinde tatbik edileceğinden asıl dava konusunda Türk mahkemesinin milletlerarası yetkiye sahip olması halinde, ihtiyati tedbir bakımından da yetki problemi olmayacaktır. Örneğin, bir boşanma davasında tarafların son altı aydır yaşamakta oldukları yerin Türkiye’de olması; kişilik hakkını ihlal eden bir yayının durdurulması isteminde zarara uğrayan kişinin Türkiye’de

¹²⁹ Baki Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, C. IV, Demir Demir, İstanbul 2001, s. 4321-4323; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, s. 409; Yılmaz, Geçici Tedbirler, s. 878-886; Özkök, s. 35-36.

¹³⁰ Brüksel I Tüzüğü md. 31 uyarınca, bir üye devletin mahkemelerine, koruyucu kararlar da dahil olmak üzere bu üye devletin hukukunda öngörülen ihtiyati tedbirlerin alınması için, söz konusu davada Tüzük hükümleri uyarınca bir başka üye devletin mahkemesinin yetkili olması durumunda dahi başvuruda bulunulabilir.

¹³¹ Madde Gereçesi, <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0574.pdf>.

ikamet etmesi; ya da bir sözleşme uyarınca teslim edilen bozulabilecek türden ayıplı malların sattırılması durumunda sözleşmenin ifa yerinin Türkiye olması hallerinde Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisi söz konusu olacak; asıl dava açılmadan önce Türkiye'de yetkili mahkemeden ilgili tedbirin talep edilmesi mümkün olacaktır.

Ancak, bir sözleşmeden kaynaklanan uyuşmazlık söz konusu olduğunda, davalının Türkiye'de bulunması veya sözleşmenin ifa yeri Türkiye'de olmasına rağmen, tarafların arasında bir yetki sözleşmesiyle yabancı bir mahkemenin yetkisini kabul etmesi mümkündür. Böyle bir durumda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi yoktur. Zira, yukarıda açıklandığı üzere, MÖHUK md. 47 uyarınca, tarafların yabancı bir mahkemeyi yetkili kılmaları halinde Türk mahkemelerinin yetkisi ortadan kalkar. O halde, kendisine karşı tedbir talep edilen kişinin ihtiyati tedbire hükmeden mahkemenin yetkisine itiraz etmesi mümkündür. Bu durumda, ortaya çıkan sonuç, yabancı bir mahkemenin yetkilendirilmesi halinde Türk mahkemelerinden ihtiyati tedbir kararı alma imkanının bulunmamasıdır. Bu nedenle, HMK'da dava açılmadan önce talep edilecek ihtiyati tedbir kararlarında yetkiye ilişkin hükmün milletlerarası usul hukukunun işleyiş ve gereklerine uygun olarak değiştirilmesi¹³² veya yabancılık unsuru içeren davalar bakımından en azından Türk tacirlerin menfaatlerini koruyacak şekilde bir düzenlemenin MÖHUK'un yetkiye ilişkin hükümlerine eklenmesinin uygun olacağı görüşünderiz. Böyle bir düzenleme yapılsa kadar, yabancı bir mahkemeyi yetkili kılan yetki sözleşmesi ile esas hakkında yetkili Türk mahkemelerinin yetkisinin ihtiyati tedbirlerle sınırlı olmak üzere ortadan kaldırılmadığını¹³³ ve esas hakkında yetkili bir Türk mahkemesinin bulunmadığı ancak tedbir konusu mal ve alacakların Türkiye'de bulunduğu hallerde de ihtiyati tedbir talebiyle sınırlı olmak üzere uyuşmazlık konusu malvarlığı unsurunu hakkında ihtiyati tedbir talep edilen malvarlığı olarak anlamak ve HMK md. 9 gereğince Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisini kabul etmek pratik bir çözüm olabilir.

Öte yandan, bu çözüm ihtiyati tedbirler bakımından yeterli olmayabilir. Zira, ihtiyati tedbiri tamamlayıcı işlemler bakımından, yuka-

¹³² Şanlı, Ticari Akitler, s. 186-187.

¹³³ Şanlı, Ticari Akitler, s. 188.

rıda açıkladığımız üzere ihtiyati haczi tamamlayan işlemler hakkında çıkabilecek benzer sorunlar ortaya çıkacaktır. HMK md. 397/1 uyarınca, ihtiyati tedbir kararı dava açılmasından önce verilmişse, tedbir talep eden, bu kararın uygulanmasını talep ettiği tarihten itibaren¹³⁴ iki hafta içinde esas hakkındaki davasını açmak durumundadır. Bu iki haftalık süre, asıl davanın yabancı bir mahkemede açılacak olması durumunda kısa kalabilir. HMK md. 397/2 uyarınca, ihtiyati tedbir kararının etkisi, aksi belirtilmediği takdirde, nihai kararın kesinleşmesine kadar devam eder¹³⁵. Asıl davanın yurtdışında açılması durumunda, yurtdışındaki dava, davacı lehine veya aleyhine olarak sona erdiğinde, Türkiye’de ihtiyati tedbir kararını veren mahkeme açısından yabancı mahkeme kararının bir etkisi olmayacaktır. Bu durumda, eğer dava reddedildiyse, aleyhine ihtiyati tedbir talep edilen davalının ihtiyati tedbirin kaldırılması için red kararını tanıtması gerekecektir. Dava kabul edildiyse, davacının ihtiyati tedbirin devamını sağlamak ve kararın gereğini yerine getirmek için yine yabancı mahkeme kararının tanınmasını talep etmesi gerekecektir. Yabancı mahkeme kararının Türkiye’de tanıma şartlarını sağlamaması halinde, ihtiyati tedbir kararı kalkmalıdır.

c. Delil Tespiti

Delil tespiti, ilerde açılacak veya açılmış olan bir dava ile ilgili delillerin bazı şartlar altında zamanından önce toplanıp emniyet altına alınmasını sağlamak amacıyla kabul edilmiş bir kurumdur¹³⁶. Delil tespitinde, ispat faaliyetine yardımcı olan delillerin korunmasını sağlamak, kaybolmasını önlemek için tedbir alınmaktadır.

¹³⁴ HMK md. 393/1 uyarınca, ihtiyati tedbir kararının uygulanması, verildiği tarihten itibaren bir hafta içinde talep edilmek zorundadır. Aksi halde, kanuni süre içinde dava açılmış olsa dahi, tedbir kararı kendiliğinden kalkar.

¹³⁵ MTK md. 6/V uyarınca, tahkim yargılaması öncesi veya tahkim yargılaması sırasında taraflardan birinin istemi üzerine mahkemece verilen ihtiyati tedbir ya da ihtiyati haciz kararı, hakem veya hakem kurulu kararının icra edilebilir hale gelmesiyle ya da davanın hakem veya hakem kurulu tarafından reddedilmesi halinde kendiliğinden ortadan kalkar. Bu hüküm tahkim yerinin Türkiye dışında belirlendiği durumlarda da uygulanır (MTK md. 1/III). Yabancı ülkede verilen hakem kararının icra edilebilir hale gelip gelmediği ilgili tahkim kuralları ve/veya tahkim yeri hukukuna göre belirlenir.

¹³⁶ Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 593; Pekcanitez/Atalay/Özekes, HMK, s. 676.

HMK md. 400 keşif yapılması, bilirkişi incelemesi yaptırılması ya da tanık ifadelerinin alınmasını delil tespitine konu işlemler olarak saymıştır. Kiracı çıktıktan sonra ileride kiracıya karşı açılacak tazminat davasında kullanılmak üzere taşınmazdaki zararların tespiti için keşif ve bilirkişi incelemesi yapılması; ağır hasta olan bir tanığın gecikmesizin dinlenilmesi delil tespitine örnek verilebilir¹³⁷.

HUMK md. 370 uyarınca, delil tespiti için yetkili mahkeme asıl davanın görüldüğü veya asıl dava henüz açılmamışsa, en seri ve en az masrafla delilin tespitinin mümkün olduğu mahkemeydi. HMK md. 401/1 uyarınca, henüz dava açılmamış olan hallerde esas hakkında davaya bakacak olan mahkeme veya üzerinde keşif veya bilirkişi incelemesi yapılacak olan şeyin bulunduğu veya tanık olarak dinlenilecek kişinin oturduğu yer sulh mahkemesi yetkilidir. Esas hakkında açılan davada, delil tespiti yapan mahkemenin yetkisiz ve görevsiz olduğu ileri sürülemez (md. 401/3). Dava açıldıktan sonra yapılan her türlü delil tespiti talebi hakkında sadece davanın görülmekte olduğu mahkeme yetkili ve görevlidir (md. 401/4).

En seri ve en az masrafla delilin tespitinin mümkün olduğu mahkeme, üzerinde keşif veya bilirkişi incelemesi yapılacak olan şeyin bulunduğu ya da tanığın oturduğu yerdeki mahkeme olacağından HMK değişikliğinin pratik bir etkisi olmayacaktır.

O halde, üzerinde keşif veya bilirkişi incelemesi yapılacak olan şey Türkiye'de bulunuyorsa veya tanık Türkiye'de oturuyorsa, asıl davada Türk mahkemeleri yetkili olmasa bile, Türkiye'de delil tespiti istenmesi mümkün olacaktır. Türk mahkemesinde yaptırılan delil tespitinin yabancı mahkemede açılan davadaki etkisi ilgili yabancı hukuka göre belirlenecektir.

Sonuç

Şüphesiz, HMK ile yetki konusunda getirilen değişiklikler, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini etkileyecektir. Bu değişikliklerin bazıları sınırlı bir etki yapacakken, bazıları önemli değişikliklere ve hatta sorunlara yol açacaktır. Bu çalışmada tüm değişikliklerin etkileri incelenmeye çalışılmış; bunlardan en önemli görülenler aşağıda özetlenmiştir:

¹³⁷ Pekcanitez/Atalay/Özekes, HMK, s. 677.

- *Genel yetkili mahkemenin belirlenmesinde kullanılan "mutad mesken" kavramı.* Davalının yerleşim yeri belli değilse, HUMK hükümlerine göre davaya davalının Türkiye’de son defa oturduğu yer mahkemesinde bakılacaktı (HUMK md. 9/1). HMK sisteminde ise Türkiye’de yerleşim yeri bulunmayanlar hakkında genel yetkili mahkeme, davalının Türkiye’deki mutad meskeninin bulunduğu yer mahkemesi olarak kabul edilmiştir (HMK md. 9). Anılan yetki kuralı sadece gerçek kişilere karşı açılacak davalar bakımından geçerlidir. Zira, tüzel kişinin oturduğu bir yerden ya da mutad meskeninden söz edilemez. Mutad mesken kavramının ikametgâh kavramından farkı subjektif unsur olan yerleşmek niyetinin aranmaması ve sakin olunan yerden farkı da bir yerde bulunmanın makul bir süreyi içermesidir. Bu makul süre, ilgilinin sosyal ve ekonomik ilişkilerini orada gerçekleştirmesine yetecek uzunlukta olmalıdır. HMK sisteminde, Türkiye’de ikametgâhı bulunmayan yabancı bir gerçek kişiye karşı açılacak davalarda yabancının dava açıldığı esnada Türkiye’de bir mutad meskeni olup olmadığının tespit edilmesi gerekecektir. Elbette HUMK sisteminde kullanılan son oturuş yeri kavramı daha geniş bir kavramdır; zira, daha kısa süreli oturmaları da kapsadığı gibi, dava açıldığı esnada halen Türkiye’de oturmayı da gerektirmez. Ancak, gerçek kişi yabancıya karşı açılacak malvarlığına ilişkin davaların uyuşmazlık konusu malvarlığı unsurunun bulunduğu yerde; Türk vatandaşlarının kişi hallerine ilişkin davaların da Türkiye’de açılması mümkündür. O halde, HMK değişikliği ile “son oturuş yeri” yerine “mutad mesken” kavramının kullanılması neticesinde kime karşı dava açılmayacaktır? Belli bir süre Türkiye’de oturmuş olup artık ülkeyi terk etmiş olan yabancılara karşı mal davası açılmayacak ya da artık Türkiye’de oturmeyen yabancı çiftin boşanma davası da Türkiye’de görülemeyecektir. İlk halde, ortaya çıkabilecek tebligat sorunlarının yanı sıra ülkede kısa süre için kalan ve/veya artık terk etmiş olan yabancıya karşı malvarlığına ilişkin bir dava açılması halinde bu kişinin Türkiye’de malvarlığı bulunması ihtimalinin de düşük olduğu dikkate alınarak kendisine karşı elde edilen kararın icrası mümkün olmayacaktır. İkinci hal Türk mahkemesini ilgilendirmemektedir. O halde, HMK değişikliğinin Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisini her halde daralttığını ve Türk vatandaşları açısından olumsuz bir sonuca yol açtığını söylemek mümkün değildir.

- *Malvarlığına ilişkin davaların "uyuşmazlık konusu malvarlığı" unsurunun bulunduğu yerde açılabilmesi.* HUMK md. 16, Türkiye'de yerleşim yeri olmayanlara karşı açılacak mal davalarının Türkiye'de sakin oldukları yerde ve bunlar Türkiye'de sakin değilse malının, ihtilafı şeyin veya varsa teminatının bulunduğu yerde açılabileceğini düzenlemiştir. HMK md. 9 uyarınca ise, diğer özel yetki halleri saklı kalmak üzere, malvarlığı haklarına ilişkin davalar, uyuşmazlık konusu malvarlığı unsurunun bulunduğu yerde açılacaktır. Dolayısıyla, bundan böyle yabancıların Türkiye'de herhangi bir malvarlığının bulunması kendisine karşı dava açılabilmesi için yeterli olmayacak, yetkiye esas teşkil eden malvarlığının uyuşmazlık konusu ile ilgili olması gerekecektir. Kanunda da açıkça ifade edildiği üzere, malvarlığına ilişkin davalar bakımından özel yetki kurallarından faydalanma imkânı bulunmakla birlikte, HMK değişikliği ile Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisi kısıtlanmıştır. Burada, malvarlığının bulunduğu yerde dava açılması imkanını tamamen ortadan kaldırmak yerine, malvarlığının değeri yönünden bir sınır çizilerek aşkın yetki endişesini bertaraf etmek daha uygun bir çözüm olacaktır.
- *Haksız fiilden doğan davalarda zararın meydana gelme ihtimalinin bulunduğu yer mahkemesinin de yetkili kılınması.* HMK md. 16 ile haksız fiilden doğan davalarda zarar meydana gelmeden oluşabilecek zararı önleme amacı ile zararın meydana gelme ihtimalinin bulunduğu yer mahkemesi de yetkili kılınmıştır. Kanımızca, zararın meydana gelme ihtimalinin bulunduğu yer mahkemesinin yetkilendirilmesinin asıl önemi ihtiyati tedbirler bakımındandır. Zira, dava açılmadan önce talep edilecek ihtiyati tedbirler bakımından artık sadece asıl davada yetkili olan mahkemeler yetkilidir. Basın yoluyla bir kişilik hakkının ihlalinin önlenmesi için ilgili yayının toplatılması ya da haksız rekabet teşkil eden bir reklamın durdurulması gibi tedbir örneklerinde zararın meydana gelme ihtimalinin bulunduğu yer mahkemesinin de yetkili kılınması ortaya çıkabilecek yetki problemlerini önlemek bakımından isabetli olmuştur. Zira, aksi takdirde, ihtiyati tedbir bakımından yetkili bir mahkeme olup olmadığı tartışma konusu olabilir; yetkili bir mahkeme bulunmadığı yönünde bir uygulama oluşabilir ve bu da hak kayıplarına yol açabilirdi.

- *Yabancı bir mahkemeyi yetkili kılan geçerli bir yetki anlaşmasının yetki itirazına (ilk itiraz) konu olduğu.* Yabancı bir mahkemeyi yetkili kılan bir yetki anlaşmasının varlığına ve buna istinaden yabancı mahkemede dava açılmış olmasına rağmen, sonradan aynı konuda Türk mahkemesinde dava açıldığında, derdestlik itirazının mı yoksa yetki itirazının mı söz konusu olacağı hususunda doktrinde farklı görüşler mevcuttur. HUMK sisteminde, derdestlik itirazı da yetki itirazı da ilk itirazdır. Oysa, HMK sisteminde derdestlik itirazı dava şartıdır. Bu sebeple, davanın her aşamasında hâkim tarafından resen dikkate alınabileceği gibi, taraflarca da her zaman ileri sürülebilir. O halde, burada bir derdestlik itirazının mı yoksa yetki itirazının mı söz konusu olduğu tartışması önem kazanmıştır. Sorun esasen yabancı mahkemede dava açıldıktan sonra Türk mahkemesinde aynı konuda ikinci bir davanın açılması bakımındandır. Gerek MÖHUK md. 47'nin gerekçesinde yetki anlaşmasının varlığının yetki itirazına konu olacağına açıkça ifade edilmesi ve gerek yabancı mahkemenin münhasır yetkili olduğunun kabul edilmesi karşısında, yetki anlaşmasının varlığı halinde, yabancı mahkemenin kendisini yetkisiz saymasına kadar, Türk mahkemesinin yetkisi doğmayacak olması dikkate alındığında burada derdestlik değil, yetki itirazı söz konusu olmalıdır. Sonuç olarak, yabancı mahkemede dava açılmadan önce veya sonra, davalının yetki anlaşmasının varlığını davanın esasına girilmeden önce cevap süresi içerisinde ileri sürmesi gerekmektedir. Geçerli bir yetki anlaşmasının varlığı yetki itirazında bulunmak için yeterlidir. Süresinde itiraz edilmemesi halinde ise, Türk mahkemesi yetkili hale gelecektir.
- *İhtiyati hacizde yetkili mahkeme ve tamamlayıcı merasimden kaynaklanabilecek sorunlar.* Yabancı'nın Türkiye'de malvarlığı bulunmasına rağmen, taraflar arasındaki uyuşmazlık bakımından Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisi yoksa veya taraflarca yabancı bir mahkemenin yetkili olduğu kararlaştırılarak Türk mahkemelerinin yetkisi ortadan kaldırılmışsa (MÖHUK md. 47), yabancı tarafın Türkiye'de bulunan malvarlığı üzerinde ihtiyati haciz talep edilememesi Türk tarafı zarara uğratabilir mi? Kanımızca, burada, en azından ihtiyati haciz talebiyle sınırlı olmak üzere uyuşmazlık konusu malvarlığı unsurunu ihtiyati haciz talep edilen malvarlığı olarak anlamak ve HMK md. 9 gereğince Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisini kabul etmek pratik bir çözüm olabilir. Aynı şe-

kilde, yabancı bir mahkemeyi yetkili kılan yetki sözleşmesi ile esas hakkında yetkili Türk mahkemelerinin yetkisinin ihtiyati hacizle sınırlı olmak üzere ortadan kaldırılmadığını da kabul etmek gerekecektir. İhtiyati hacizden sonra haciz kararının dayanağı olan alacağa ilişkin davada yetkili mahkeme açısından özel bir düzenlemeye yer veren HUMK md. 12 hükmünün kaldırılması ve bunun asıl dava bakımından da yetki tesisine yol açmayacak olması, bu çözümün kabulünü kolaylaştırmıştır. Ancak, Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisinin olmaması, bir başka ifadeyle, asıl davanın Türkiye'de görülemeyecek olması, ihtiyati haczi tamamlayıcı mercasim bakımından bir takım sorunlara yol açacaktır. İİK md. 264/I uyarınca, dava açmadan önce ihtiyati haciz kararı almış ve uygulamış olan alacaklı, yedi gün içinde borçluya karşı dava açmalıdır. Alacaklının süresi içinde borçluya karşı dava açması ile bu davanın sonuna kadar ihtiyati haciz devam edecektir (İİK md. 264/III). Asıl dava, yedi gün içinde yetkili yabancı mahkemede açılmalı ve orada dava açıldığına dair bir belge ihtiyati haciz kararı veren mahkemeye tevdi edilmelidir. İlgili belgenin temini, ilgili resmi makamca onaylanması ve tercümesi için geçecek süre de dikkate alındığında yedi gün oldukça kısa kalmaktadır. Davacı, davada haksız çıkar ve davayı kaybederse, ihtiyati haciz hükümsüz kalır (İİK md. 264/IV). Davacı, davayı kazanırsa, ihtiyati haciz devam eder. Ancak, ihtiyati haczin devamı için davacının kararın tebliğ tarihinden itibaren bir ay içinde takip talebinde bulunması gerekir (İİK md. 264/III). Burada, alacaklı lehine verilen hükmün ne zaman icrasının istenebileceğine bakmak, ona göre bir aylık süreyi başlatmak gerekir. Davacının yabancı ülkede açtığı davayı kazanması durumunda, lehine olan yabancı kararın Türkiye'de bir hüküm ifade edebilmesi ve icrası ancak yabancı kararın Türkiye'de tenfiz edilmesinden sonra mümkündür. O halde, bir aylık süre de tenfiz kararının kesinleşmesinden itibaren başlamalıdır. Aksi halde, dava sonuna kadar devam eden ihtiyati haczin davacının alacağını elde etmesini garanti etmesi mümkün olmayacaktır. Ancak, davalının uzun süre tenfiz davası açmaması ve ihtiyati haczin devamı süresinin aşırı uzaması da ihtimal dahilindedir. Bu sorunların çözüme kavuşturulması için, İİK veya MÖHUK'ta, en azından Türk vatandaşlarını ve/veya tacirlerini koruyacak ve onlara yabancı tarafın Türkiye'de malvarlığı bulunması halinde

malvarlığının bulunduğu yer mahkemesini ihtiyati haciz talepleri bakımından yetkili kılan ve tamamlayıcı merasimin gerçekleşmesi bakımından da menfaatler dengesini gözetilen bir düzenleme getirilmesi uygun olacaktır.

- *İhtiyati tedbirde yetkili mahkeme ve tamamlayıcı merasimden kaynaklanabilecek sorunlar.* HUMK düzenlemesine göre, dava açılmadan önce ihtiyati tedbirin istenmesi halinde, ihtiyati tedbirin en az masrafla ve en çabuk nerede yerine getirilmesi mümkün ise o yer ya da asıl dava nerede açılacaksa o yer mahkemesinden istenmesi gerekmektedir (HUMK md. 104/I). HMK, dava ile ilgisi olmayan mahkemelerden ihtiyati tedbir istenmesinin önüne geçmek amacıyla ihtiyati tedbirin dava açılmadan önce esas hakkında görevli ve yetkili mahkemeden istenebileceğini düzenlemiştir. İhtiyati tedbir kararının dava açılmadan önce verilmesi halinde, tedbir talep eden, bu kararın uygulanmasını talep ettiği tarihten itibaren iki hafta içinde esas hakkındaki davasını açacak ve dava açtığına ilişkin belgeyi kararı uygulayan memura ibrazla dosyaya koydurtacak ve karşılığında bir belge alacaktır (HMK md. 397/1). İhtiyati tedbir genellikle dava konusuyla ilişkili olduğundan ve dava konusunu teşkil eden malvarlığı üzerinde tatbik edileceğinden asıl dava konusunda Türk mahkemesinin milletlerarası yetkiye sahip olması halinde, ihtiyati tedbir bakımından da yetki problemi olmayacaktır. Ancak, bir sözleşmeden kaynaklanan uyuşmazlık söz konusu olduğunda, davalının Türkiye’de bulunması veya sözleşmenin ifa yeri Türkiye’de olmasına rağmen, tarafların arasında bir yetki sözleşmesiyle yabancı bir mahkemenin yetkisini kabul etmesi mümkündür. Böyle bir durumda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi yoktur. Zira, MÖHUK md. 47 uyarınca, tarafların yabancı bir mahkemeyi yetkili kılmaları halinde Türk mahkemelelerinin yetkisi ortadan kalkar. O halde, kendisine karşı tedbir talep edilen kişinin ihtiyati tedbire hükmeden mahkemenin yetkisine itiraz etmesi mümkündür. Bu durumda, ortaya çıkan sonuç, yabancı bir mahkemenin yetkilendirilmesi halinde Türk mahkemelerinden ihtiyati tedbir kararı alma imkanının bulunmamasıdır. Bu nedenle, HMK’da dava açılmadan önce talep edilecek ihtiyati tedbir kararlarında yetkiye ilişkin hükmün milletlerarası usul hukukunun işleyiş ve gereklerine uygun olarak değiştirilmesi veya yabancılık unsuru içeren davalar bakımından en azından Türk tacirlerin

menfaatlerini koruyacak şekilde bir düzenlemenin MÖHUK'un yetkiye ilişkin hükümlerine eklenmesinin uygun olacağı görüşündeyiz. Böyle bir düzenleme yapılanaya kadar, yabancı bir mahkemeyi yetkili kılan yetki sözleşmesi ile esas hakkında yetkili Türk mahkemelerinin yetkisinin ihtiyati tedbirlerle sınırlı olmak üzere ortadan kaldırılmadığını ve esas hakkında yetkili bir Türk mahkemesinin bulunmadığı ancak tedbir konusu mal ve alacakların Türkiye'de bulunduğu hallerde de ihtiyati tedbir talebiyle sınırlı olmak üzere uyuşmazlık konusu malvarlığı unsurunu hakkında ihtiyati tedbir talep edilen malvarlığı olarak anlamak ve HMK md. 9 gereğince Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisini kabul etmek pratik bir çözüm olabilir. Öte yandan, bu pratik çözüm yeterli olmayabilir. Zira, ihtiyati tedbiri tamamlayıcı işlemler bakımından önemli sorunlar ortaya çıkacaktır. HMK md. 397/1 uyarınca, ihtiyati tedbir kararı dava açılmasından önce verilmişse, tedbir talep eden, bu kararın uygulanmasını talep ettiği tarihten itibaren iki hafta içinde esas hakkındaki davasını açmak durumundadır. Bu iki haftalık süre, asıl davanın yabancı bir mahkemede açılacak olması durumunda kısa kalabilir. HMK md. 397/2 uyarınca, ihtiyati tedbir kararının etkisi, aksi belirtilmediği takdirde, nihai kararın kesinleşmesine kadar devam eder. Asıl davanın yurtdışında açılması durumunda, yurtdışındaki dava, davacı lehine veya aleyhine olarak sona erdiğinde, Türkiye'de ihtiyati tedbir kararını veren mahkeme açısından yabancı mahkeme kararının bir etkisi olmayacaktır. Bu durumda, eğer dava reddedildiyse, aleyhine ihtiyati tedbir talep edilen davalının ihtiyati tedbirin kaldırılması için red kararını tanıtması gerekecektir. Dava kabul edildiyse, davacının ihtiyati tedbirin devamını sağlamak ve kararın gereğini yerine getirmek için yine yabancı mahkeme kararının tanınmasını talep etmesi gerekecektir. Yabancı mahkeme kararının Türkiye'de tanıma şartlarını sağlamaması halinde, ihtiyati tedbir kararı kalkmalıdır.

KAYNAKLAR

- Ziya Akıncı, *Milletlerarası Usul Hukukunda Yetki Sözleşmesine Dayanan Yabancı Derdestlik*, Seçkin, Ankara 2002
- Jale Akipek/Turgut Akıntürk, *Türk Medeni Hukuku, Kişiler Hukuku*, 4. Bası, İstanbul 2002

- Yavuz Alangoya/Kamil Yıldırım/Nevhis Deren Yıldırım, *Medeni Usul Hukuku Esasları*, Beta, 7. Bası, İstanbul 2009
- Arzu Alibaba, “Yetki Sözleşmelerine İlişkin Lahey Konvansiyonu’ ve ‘Hukuki ve Ticari Konularda Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında AB Konsey Tüzüğü’nde Yetki Sözleşmesi”, MHB, Y. 29, S. 1-2, 2009
- Yılmaz Altuğ, *Türk Milletlerarası Usul Hukuku*, İstanbul 1983
- Necip Bilge/Ergun Önen, *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri*, Sevinç Matbaası, 3. Baskı, Ankara 1978
- Nur Bolayır, *Medeni Usul Hukukunda Yetki Sözleşmeleri*, Beta, İstanbul 2009
- Ronald A. Brand/Paul M. Herrup, *The 2005 Hague Convention on Choice of Court Agreements*, Cambridge University Press, 2008
- Cheshire, North&Fawcett, *Private International Law*, Oxford University Press, 14th Edition, 2008
- Aysel Çelikel, “Yeni Kanuna Göre Yabancı Mahkeme Kararlarının Tenfiz Şartları”, MHB, Y. 2, S. 2, 1982
- Aysel Çelikel/Bahadır Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, Beta, Yenilenmiş 10. Bası, İstanbul 2010
- Bülent Çiçekli, “Yabancı Unsurlu Boşanma Davalarında Türk Mahkemelelerinin Milletlerarası Yetkisi”, ABD, 2004/1
- Esra Dardağan, *Milletlerarası Usul Hukukunda “Aşkın Yetki” Kavramı*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2005
- Vahit Doğan, “Türk Hukukunda Yabancı Derdestliğin Nazara Alınması”, MHB, Prof. Dr. Ergin Nomer’e Armağan, C. 22, S. 2, İstanbul 2002
- Mustafa Dural/ Tufan Öğüz, *Türk Özel Hukuku, Kişiler Hukuku*, C. II, Filiz Kitabevi, İstanbul 2010
- Mustafa Dural/Tufan Öğüz/Mustafa Alper Gümüş, *Türk Özel Hukuku, Aile Hukuku*, C. III, Filiz Kitabevi, 4. Bası, İstanbul 2011
- Nuray Ekşi, “Devletler Özel Hukukunda Aşırı Yetki Kuralları”, *Selahattin Sulhi Tekinay’ın Hatırasına Armağan*, İstanbul 1999

- Nuray Ekşi, *Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi*, Beta, 2. Bası, İstanbul 2000 (Yetki)
- Nuray Ekşi, *Yabancı Gemilerin İhtiyati Haczi*, Beta, 2. Bası, İstanbul 2004
- Nuray Ekşi, "Boşanma Davalarında Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi", *Fasikül Hukuk Dergisi*, Yıl. 3, S. 20, Temmuz 2011, Ankara (Boşanma)
- Bahadır Erdem, "22.11.2001 Tarihli ve 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu'nda Düzenlenen Türk Mahkemelerinin Yetkisine İlişkin Kurallar ve Bu Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi", MHB, Prof. Dr. Ergin Nomer'e Armağan, C:22, S:2, İstanbul 2002
- Bahadır Erdem, "Medeni ve Ticari Hukuk Davalarında Mahkemelerin Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin Avrupa Konseyi Tüzüğü", Ünal Tekinalp'e Armağan, C. II, 2003
- Emre Esen, "Türk Hukukunda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Münhasır Yetki Kavramı", MHB, Prof. Dr. Ergin Nomer'e Armağan, C. 22, S. 2, İstanbul 2002 (Münhasır Yetki)
- Emre Esen, "Yabancı Mahkeme Lehine Yapılan Yetki Anlaşmasına Dayanan Yetki İtirazının Değerlendirilmesinde Dürüstlük Kuralının Etkisi ve Yargıtay 11. Hukuk Dairesininin 6.3.2009 Tarihli İçtihadının Eleştirisi", MHB, Y. 31, S. 1, 2011
- Trevor Hartley, *International Commercial Litigation*, Cambridge University Press, 2009
- Burkhard Hess/ Thomas Pfeiffer/Peter Schlosser, *The Brussels I-Regulation (EC) No 44/2001*, Verlag C.H. Beck, 2008
- Thalia Kruger, *Civil Jurisdiction Rules of The EU and Their Impact on Third States*, Oxford University Press, 2008
- H. Krüger/E. Nomer, "Türk Hukukunda Yetki Sözleşmeleri", *İBD*, 1990, C. LXIV, S. 1-2-3
- Baki Kuru, "Sözleşme ile Yabancı Mahkemelerin Yetkili Kılınması", MHB, Yıl:6, S:1, 1986
- Baki Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, C. I, Demir Demir, İstanbul 2001
- Baki Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, C. IV, Demir Demir, İstanbul 2001

- Baki Kuru/Ramazan Arslan/Ejder Yılmaz, *Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, 22. Baskı, Ankara 2011
- Baki Kuru/ Ali Cem Budak, "Hukuk Muhakemeleri Kanununun Getirdiği Başlıca Yenilikler", *İBD*, C. 85, S. 2011/5
- Ergin Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, Beta, Yenilenmiş 19. Bası, İstanbul 2011
- Ergin Nomer, *Milletlerarası Usul Hukuku*, Beta, İstanbul 2009 (Usul)
- Kemal Oğuzman/Özer Seliçi/Saibe Oktay Özdemir, *Kişiler Hukuku*, Filiz Kitabevi, 9. Bası, İstanbul 2009
- Muhammet Özekes, *İhtiyati Haciz*, Seçkin, Ankara 1999
- Işıl Özkan, *Devletler Özel Hukukunda İkametgâh, Mutad Mesken ve İşyeri Bağlama Noktalarının Yeniden Değerlendirilmesi*, Naturel Yayıncılık, Ankara 2003
- Süleyman Özkök, *İhtiyati Tedbirler*, Turhan Kitabevi, Ankara 2002
- Günseli Öztekin Gelgel/Bahadır Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun*, Beta, İstanbul 2010
- Hakan Pekcanitez, "Hukuk Muhakemeleri Kanun Tasarısı'nın Tanıtımı", *Medeni Usul ve İcra-İflas Hukukçuları Toplantısı V, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Değerlendirmesi*, Ankara 8-9 Eylül 2006
- Hakan Pekcanitez/Oğuz Atalay/Muhammet Özekes, *Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, 9. Bası, Ankara 2010 (Medeni Usul)
- Hakan Pekcanitez/Oğuz Atalay/Muhammet Özekes, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerine Göre Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, 10. Bası, Ankara 2011 (HMK)
- İlhan Postacıoğlu, *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, İstanbul 1975
- Ata Sakmar, *Yabancı İlamların Türkiye'deki Sonuçları*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1982
- Ata Sakmar/Nuray Ekşi, "Hukuki ve Ticari Konularda Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında AB Konsey Tüzüğü", Prof. Dr. Ergin Nomer'e Armağan, MHB, Y. 22, 2002

- Fügen Sargın, *Milletlerarası Usul Hukukunda Yetki Anlaşmaları*, Yetkin, Ankara 1996
- Vedat Raşit Seviğ, "Türkiye'nin Devletler Hususi Hukuku Kuralları Bakımından Mahkemenin Akitle Tayin Edilmesi Usulü", *ÜHF Mecmuası*, C. XXXI, S. 1-4, 1965
- Ceyda Süral, *Avrupa Birliği'nde Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi*, Güncel Hukuk Yayınları, İzmir 2007
- Ceyda Süral, "Mahkeme Seçimine İlişkin Anlaşmalar Hakkında Lahey Konvansiyonu", Prof. Dr. Ali Güzel'e Armağan, Beta, İstanbul 2010
- Cemal Şanlı, "Yabancı Veraset İlamlarının Türk Mahkemelerinde 'Tanınması' veya 'Delil' Olarak Kullanılması", Prof. Dr. İlhan Postacıoğlu'na Armağan, İstanbul 1990
- Cemal Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, Beta, 4. Bası, İstanbul 2011 (Ticari Akitler)
- Feriha Bilge Tanrıbilir, "30 Haziran 2005 Tarihli Yetki Anlaşmasına Dair Lahey Sözleşmesi", *Gazi Üniversitesi HFD*, C. XI, S. 1-2, 2007
- Süha Tanrıver, *Medeni Usul Hukukunda Derdestlik İtirazı*, Adalet Yayınevi, Ankara 2007
- Bilgin Tiryakioğlu, *Yabancı Boşanma Kararlarının Türkiye'de Tanınması ve Tenfizi*, AÜHF Yayınları, Ankara 1996
- Bilge Umar, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, Yetkin Yayınları, Ankara 2011
- Ayfer Uyanık, *Türk Milletlerarası Usul Hukukunda Yetki Sözleşmeleri*, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 1994
- Ayfer Uyanık Çavuşoğlu, *Türk Milletlerarası Özel Hukukunda Boşanma*, Beta, İstanbul 2006
- Saim Üstündağ, *Medeni Yargılama Hukuku*, 7. Baskı, İstanbul 2000
- Ejder Yılmaz, *Geçici Hukuki Himaye Tedbirleri*, C. I, Yetkin Yayınları, Ankara 2001 (Geçici Tedbirler)
- Ejder Yılmaz, "Hukuk Muhakemeleri Kanununun Getirdikleri", *ABD*, 2011/2